

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ

3

XIX

VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
BRATISLAVA 1971

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

STUDIE

Viera Urbanová, Ondrej Braxatoris a jeho význam pre počiatky slovenského národopisu	353
Karol Andel — Michal Markuš, Ľudový transport v strednom Zemplíne	377
Nada Valášková-Šurkalová, Prejavý teritoriálnej diferenciácie v rámci jednej dediny	413
Soňa Burlasová, Vplyv dvojakeho osídlenia na piesňový folklór Selenče I	437

MATERIALY — ARCHIV

Rudolf Žatko, Spoločenská a duchovná kultúra Slovákov v Maďarsku I	477
--	-----

ROZHEADY

Mikuláš Mušíinka, Volodymyr Hnatuk (1871—1926)	501
Andrej Sulitka, Za ľudovým umelcom Matejom Pitoňákom zo Ždiaru	504
Bohuslav Beneš, Folkloristický festival Strážnice 1970	504
Elena Prandová, Odborný seminár pracovníkov knižničnoinformačnej siete SAV	506

RECENZIE A REFERÁTY

Václav Frolec, Kulturní společenství a interetnické vzťahy v lidovém stavitelství v Podunají (Ján Botík)	507
Ladislav Galko, Kytica slovenských ľudových piesní (Svetozár Svehlák)	508
Za rozvoj tradícií ľudovej keramiky na Slovensku (Zborn.) (Ester Plicková)	509
Mikuláš Mušíinka, Sribna rosa (Nada Valášková-Šurkalová)	510
Edit Fél — Tamás Hofer, Proper Peasants (Soňa Svecová)	511
János Manga, Űnnepek, szokások az Ipoly mentén (Michal Markuš)	513
V. M. Skrypka, Ukrajínska, češka ta slovačka narodna lirýka (Ján Komorovský)	514
L. R. Barah, Belaruskja kazka. (Mikuláš Mušíinka)	515
Christiane Agricola, Schottische Sagen (Mária Kosová)	517
Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungarice, r. 18, 1968 (Viera Urbanová)	518
Johannes C. Andersen, Myths and Legends of the Polynesians (Viktor Krupa)	519

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Вера Урбанцева, Ондрей Браксаторис и его значение при возникновении словацкой этнографии	353
Карол Андел — Михал Маркуш, Народный транспорт в среднем Земплине	377
Надя Валашкова-Шуркалова, Проявления территориальной дифференциации в рамках одной деревни	413
Соња Бурласова, Влияние двойкого заселения на песенный фольклор Селенче I	437

МАТЕРИАЛЫ — АРХИВ

Рудольф Жатко, Общественная и духовная культура Словаков в Венгрии I	477
--	-----

ОБЗОРЫ

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

Na 1. strane obálky: Chodenie dievčat s Kyselicou v slovenskej obci Selenča v Juhoslávii. (Rekonštrukcia) Foto S. Burlasová 1967.

VPLYV DVOJAKÉHO OSÍDLENIA NA PIESŇOVÝ FOLKLÓR SELENČE

I.

SOŇA BURLASOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Bežným, ba možno povedať typickým javom v oblasti ľudovej kultúry býva, že sa folklór jednej lokality, prípadne väčšieho či menšieho etnografického regiónu vyznačuje spoločnými črtami. Tie spočívajú v približne rovnakom piesňovom či rozprávačskom repertoári, v podobnom spôsobe jeho podania, čo sa týka nárečia, štylistických zvrátov, poetiky, formálnej stavby textovej či melodickéj zložky. Súhrn týchto a pri detailnejšom pohľade viacnásobne väčšieho množstva prvkov vytvára miestny či krajový štýl. K jeho charakteristike patrí aj schopnosť absorbovať, resp. akomodovať si útvary prevzaté z iných ako miestnych a ľudových zdrojov. Kombinácia štýlového charakteru s výskytom istých výrazných druhov folklóru, ako aj s uplatňovaním stabilného zvykového ceremonálu vytvára spolu to osobité, čím sa jedna obec alebo oblasť odlišuje od druhej. Samozrejme, že v rámci tohto idealizovaného homogénneho celku musíme rátať s individuálnymi odchýlkami, zvláštnosťami, ktoré vnášajú tvoriví jednotlivci alebo kolektívy.

Ak pristupujeme s takýmito predpokladmi k dolnozemskej obci Selenča s kompaktným slovenským osídlením, zažijeme viacero prekvapení. Obec rozdeľuje rovná ulička na dve časti, z ktorých v jednej sa hovorí dialektom západoslovenského, v druhej stredoslovenského charakteru. V každej polovici obce vlastný kostol, kedysi vlastná škola, vlastný hostinec, vlastný richtár, vlastný obecný sluha a vlastný spôsob života, s naň nadväzujúcou kultúrou. Všetko toto nevzniklo, pravda, náhodou, ale má svoje pevné historické korene.

Literatúry o sťahovaní Slovákov na Dolnú zem je pomerne dost,¹ nebudeme teda zoširoka opakovať známe skutočnosti, ale sa sústredíme iba na závažné údaje o osídlení samotnej Selenče. Vychádzame pritom predovšetkým z kroniky obce Selenča, ktorú napísal tamojší farár Vladimír Vereš,² opierajúci sa o miestne doklady, jemu dostupnú literatúru³ a aj o informácie obyvateľov, tradované cez viaceré generácie. Tieto údaje dopĺňame faktami z viacerých historiografic-

¹ Napr. F. Kutlík, *Báč-Sriemski Slováci*, Nová Palánka 1888; J. Svetoň, *Slováci v európskom zahraničí*, Bratislava 1943; J. Sirácky, *Stahovanie Slovákov na Dolnú zem v XVIII. a XIX. storočí*, Bratislava 1966. Z etnografickej literatúry predovšetkým: R. Bednárik, *Slováci v Juhoslávii*, Bratislava 1964, II. doplnené vydanie 1966.

² Zo zmienky v texte kroniky na str. 72 vyplýva, že bola písaná v r. 1950.

³ Kronika uvádza nasledujúcu literatúru: P. Sulán, *Počiatky Selenče*, *Náš život* 1940, č. 1, 3, 4; K. Medvecký, *Obec Selenča v Bácske*, *Naše zahraničí*, 8, 1927, zv. 2, 53.; P. Turčan, *Selenča v minulosti a dnes*, *Národný kalendár (Petrovec)* 1929, 41.; J. Maliak, *Dejiny ev. Slovákov v král. SHS*, *Nádej (Kysáč)*, 4, 1926, č. 5, 6, 7.; F. Kutlík, c. d., 67; Gy. Mrva, *Petrovecz község története*, v publ. *Bács-Bodrog-Vármegye egyetemes monográfiája II*, Zombor 1896, 341; G. Bierbrunner, *A Bács-szerémi ag. hitv. ev. egyházmegye monográfiája*, Ujvidék 1902, 72; J. Berauer, *A Kalocsa egyházmegyei róm.-kath. népiskolák története*, Kalocsa 1896, 84.

kých príspevkov a z osobne získaných informácií, majúcich vzťah k nami sledovanej téme.

U jednotlivých autorov zaoberajúcich sa prvopočiatkami Selenče niet istoty, a teda ani zhody, čo sa týka roku založenia Selenče, ako aj osoby zemepána, ktorý túto časť Uhorska kolonizoval. Na porovnanie iba dva citáty, ktoré dovedna vytvárajú celkom farbistý obraz príchodu prvých slovenských kolonistov.

„Selenča bola založená z hospodárskych dôvodov 1758. roku na panstve kaločského arcibiskupstva v blízkosti kráľovského mesta Báču, keď kaločským arcibiskupom bol František Klobušický. V Báči vtedy sídlil katolícky biskup a bol a až dodnes je františkánsky kláštor. Podľa Báču nová osada dostala úradný názov Bács-Ujfalú, vel Érsek-Ujfalú — Bácska Nová Dedina alebo Arcibiskupská Nová Dedina. Dnešné meno má po staršej zaniklej srbskej osade, na území ktorej bola táto založená. Prví jej osadníci boli evanjelickí Slováci, ktorí prišli z Kulpínu a ku ktorým roku 1760 prišlo nové väčšie množstvo dosťahovalcov, suád priamo zo Slovenska...“⁴

„Priestor, ktorý zaujíma obec Selenča, bol krovím, bodliacím, močiarimi a horami zaplnený. Na vyzvanie kaločského arcibiskupa Pataticha prišlo sem z Horného Uhorska, zväčša z Novohradskej, zo Zvolenskej, z Liptovskej a z Turčianskej stolice, pre náboženstvo evanjelické prenasledovaných 120 rodín. Títo prví prisťahovalci vyklčovali lesy, očistili od škodných bylín pôdu, spustili močiare a tak úrodnou urobili zem. Na zemi takto očistenej, úrodnej, postavili si svoje príbytky, obrábali polia, stali sa zakladateľmi obce Selenče. Obec dostala meno od pustatiny Selenča zvanej.“ Ďalej: „Pomenovanie mohla obec dostať od slovesa *selit* — sťahovať sa, azda aj od mena: *selo* — dedina.“ Ďalej: „Bolo to okolo 1760-ho roku.“⁵ Pokiaľ sa možno oprieť o fakty, tak prvý zápis v matrike narodených v Selenči (ktorú až do r. 1787 viedli františkáni v Báči) je z r.

1758 a eviduje 8 narodených detí⁶. Pri osídľovaní Turkami spustošených zemí sa neľhadelo na vieru, katolícky arcibiskup prijíma aj evanjelických Slovákov (tých je v Juhoslávii väčšina). V matričných zápisoch je až pri r. 1771 prvá poznámka — cath. 1.⁷ Z toho logicky vyplýva, že prví obyvatelia boli evanjelici a katolíci prišli až neskoršie.

Prvé roky novousadlíkov boli zrejme veľmi ťažké. Terén sám bol nevýhodný (močiare, les) a začínali v podstate na pustatine. Prvé domy si podľa kroniky vypletali z dreva a omazávali blatom. Neskôr, keď mali k dispozícii dosky, používali techniku nabíjanej hlíny. Prvé domy stavali na mieste dnešného katolíckeho kostola a v jeho okolí, pretože to bolo najvyššie položené miesto a tým zároveň obrana proti vode, ktorá ohrozovala obec až do čias, keď vykopali kanál, ktorý odvádza prebytočnú vodu. Domy sa stavali na malých parcelách (50—100 m²), pretože humná mali za dedinou. V nich mali uložené horľavé veci (seno, kukurica), čo bolo zase ochranným opatrením proti požiaru. Prví obyvatelia boli (podľa kroniky) najviac drevorubači, lesní robotníci. Polia obrábali najprv zemepánske, až potom svoje. Rodiny boli veľké, 20 aj viacčlenné. Veľkorodiny sa začali rozpadávať až po prvej svetovej vojne.

Za čias Márie Terézie, keď sa v praxi uplatňovala zásada „*cuius regio, eius religio*“, začal kaločský arcibiskup na Selenčanov vyvíjať tlak, aby prestúpili na katolícku vieru. Narazil u nich na silný odpor a z konfesionálnych dôvodov odchádza r. 1770 zo Selenče napred 28 rodín a neskôr ešte 70 rodín do Starej Pazovy, kde sa usídľovali evanjelickí Slováci.⁸ Opustené domy zaľudňuje arcibiskupstvo novými katolíckymi kolonistami, o ktorých sa nevie presne, z ktorých krajov prišli, podľa dialektu išlo však určite o západné Slovensko. Po vydaní Tolerančného patentu Jozefom II. začínajú sa vracieť pôvodní evanjelickí obyvatelia Selenče zo Starej Pazovy. Hromadne sa tak deje v r.

⁴ Š u r a n, c. d., 183.

⁵ A. V e r e š, *Slovenská evanjelická kresťanská cirkev a. v. v kráľovstve juhoslovanskom v slove a v obrazoch*, Petrovec 1930, 101 n.

⁶ Tento počet vzrastá, r. 1759 je to už 14 detí, r. 1760 42 detí, r. 1765 72 detí a maximum r. 1769 — 101 detí. V týchto údajoch sa opierame o opis pôvodnej matriky, uložený na ev. fare v Selenči.

⁷ V nasledujúcom 1772. roku je už v záznamoch 40 ev. a 42 kat. detí.

⁸ Tam po nich nazvali jednu ulicu Selenčskou.

Obr. 1. Ženy v sviatočnom odeve. Foto S. Burlasová

1783. Keďže našli svoje bývalé príbytky obsadené, začali si stavať nové domy na druhom konci obce a podali si žiadosť o zriadenie cirkvi. Ich žiadosti vyhovel v r. 1787. Náboženský útlak evanjelikov a v zmysle dobovej politiky isté dočasné zvýhodnenie katolíckych kolonistov muselo mať isté obdobie dosah aj na vzájomný občiansky vzťah oboch týchto kolonizačných vetví. Nemalú úlohu mala aj pomerne silná odlišnosť dialektu a v začiatkoch iste aj množstvo odlišných návykov, zvyklostí a prejavov životného štýlu. Preto to silné počiatočné dištančovanie, ktoré rozdelilo jednu súvislú obec

na dva rozdielne celky.⁹ Evanjelici obývajú východnú časť obce (*na horňom konci*) a katolíci západnú časť.¹⁰ Táto dualistická organizácia sa udržiavala dlhý čas a vyplývala z uvedených skutočností. Život v obci sa v podstate koncentroval okolo cirkvi. Jediní inteligenti v boci boli farári, neskôr pribúdajú učitelia, najprv na každej strane jeden, neskôršie viacerí. V starom Uhorsku boli konfesionálne školy a učiteľ podliehal cirkvi i hospodársky, školstvo bolo teda od začiatku rozdvojené. Až po skončení prvej svetovej vojny prebral školstvo štát, ktorý i platil učiteľov. Učiteľská a kantorská služba bola

⁹ Podľa miestnej kroniky sú iba 2–3 domy evanjelikov na katolíckom konci, obydlí katolíkov medzi evanjelikmi niet.

¹⁰ V r. 1790 tu žilo asi 1700 evanjelikov a asi 1450 katolíkov. Podľa maďarskej štatistiky z r. 1900 tu bolo 3155 obyvateľov, z toho 2985 Slovákov, 65 Maďarov, 43 Nemcov. Z hľadiska konfesionálneho: 1640 evanjelikov, 1436 katolíkov a 25 Židov. Podľa sčítania z r. 1953 má obec 3999 obyvateľov, z čoho je asi polovica evanjelikov a polovica katolíkov.

neoddeliteľná u katolíkov i evanjelikov. Roku 1929 sa začínajú deti učiť spoločne, bez ohľadu na náboženstvo. Rodičom sa to však nepáči, protestujú a za formálnu zámienu používajú argument, že obec je dlhá 3 km, deťom je teda ďaleko do jednej školy. V skutočnosti však bola obec dlhá iba 2 km. Od r. 1930 sa teda vyučuje znovu rozdelené.¹¹ Veľmi dôsledne sa dbá na obecné zastupiteľstvo. V obecnej rade bol úzus rovnomerného počtu katolíckych a evanjelických zástupcov. Členovia odborov boli taktiež polovica katolíci, polovica evanjelici. Ba aj obecní sluhovia boli dvaja, jeden katolícky a jeden evanjelický.

K týmto oficiálnym prejavom dualizmu pribúdajú potom v súkromnom živote ďalšie. Na každej strane bola jedna krčma, ktorá slúžila výlučne iba príslušnej polovici obyvateľstva. Evanjelici a katolíci sa navzájom neženili a nevydávali. Nemožno síce povedať, že by boli žili v nejakom nepriateľskom vzťahu, bolo to však spolužitie „na dištanc“.

Táto vzájomná izolovanosť dvoch polovic v rámci celku nemohla trvať večne. Spoločný život prináša problémy, ktoré niekedy rozdeľujú, inokedy zblížujú. Istý prejav tolerancie dokazuje už aj spomínané obdobie spoločnej školy. Zlomový bod tu však predstavuje oslobodenie Juhoslávie, skončenie druhej svetovej vojny a potom nasledujúca radikálna zmena v spoločenskom vývoji. Nová moderná spoločná škola sa stáva samozrejmosťou a v nej sa predovšetkým odohráva proces fúzie kedysi rozdelenej obce. Úplne sa zmenili kritériá pre voľbu obecných predstaviteľov, obec má spoločné družstvo a nie sú už zriedkavosťou ani miešané manželstvá.¹² Ostala však ulica rozdeľujúca obe časti obce, stoja dva kostoly, aj hostince sú

dva, hoci sa už navštevujú bez obmedzenia a veľkú konkurenciu im robí kultúrny dom; najmä však naďalej existujú dva rozličné dialekty s príslušnou ľudovou kultúrou.

V prevažnej väčšine slovenských osád v Juhoslávii sa hovorí nárečím južnostredoslovenského typu.¹³ Takýto charakter má aj nárečie evanjelických obyvateľov Selenče. Podľa J. Stolca¹⁴ nárečie selenčských katolíkov „na prvé počutie robí dojem stredoslovenského nárečia. No zakrátko vystúpi do popredia nedostatok dvojhlások, neplatnosť rytmického zákona a ostatné znaky odlišujúce západoslovenské nárečia od stredoslovenských. Podľa toho by ich bolo možno lokalizovať niekde do južného Ponitria alebo na strednú Žitavu. To je pestro diferencovaná oblasť, v ktorej predkovia terajších obyvateľov sa usadili po tureckých vojnách z rôznych končín západného Slovenska, z oblasti moravsko-slovenských nárečí na východnej Morave. Nárečia tohto kraja majú ten istý základný charakter ako nárečie v Komárňanskej, Veszprémskej, Ostrihomskej a Peštianskej stolici v Maďarsku. Kolonisti tohto prúdu sa dostali až do Báčky.“ Ďalej sa J. Stolec zamýšľa aj nad tým, ako sa mohli dostať niektoré typické stredoslovenské tvaroslovné prvky do západoslovenského nárečia Selenčanov, či v ňom existovali už pred príchodom do novej vlasti, alebo si ich osvojili až vo vzájomnom spolužití. „Proti tejto eventualite však hovorí vzájomná izolovanosť obidvoch zložiek obyvateľstva Selenče, a vlastne takmer úplný nedostatok jazykového styku. Nedá sa dobre totiž pochopiť, prečo by sa bol katolíckym Selenčanom zapáčil práve len tvar *sa* natoľko, že si ho osvojili a okrem toho už celkom nič ani z hláskoslovných ani z tvaroslovných prvkov

¹¹ Celková situácia so školami bola neradostná. Učiteľské miesta boli často neobsadené. Jeden učiteľ učil dve triedy, okolo 60 žiakov, ba občas aj 100. Keď bolo veľké blato, nosili rodičia deti do školy na chrbte, lebo nemali poriadnej obuvi. Až po r. 1900 sa začínajú nosiť čižmy. Problém bol zvlášť s deťmi zo vzdialených sálašov. Rodičia sa snažili so školopovinným dieťaťom pobudnúť aspoň dva roky v dedine, aby sa naučilo čo len písať a predovšetkým čítať. Pohnútkou k osvojeniu čítania bolo: „*Ako by som sa ukázal v kostole?*“ Aj tak však bývalo 3–5 % analfabetov v obci.

¹² Miestny Gigan Trivo mi na otázku, aký je v Selenči vzťah medzi katolíckymi a evanjelikmi, povedal: „*Evanjelici a katolíci sa znašajú, aj sa vidávajú, aj rozpúšťajú!*“ (rozvádajú).

¹³ J. Stolec, *Reč Slovákov v Juhoslávii*, I, Zvuková a gramatická stavba, Bratislava 1968, 30.

¹⁴ J. Stolec, c. d., 215.

¹⁵ J. Stolec, c. d., 220. Za potrebné považujeme ešte doplniť, že základné nárečové výskumy u Slovákov v Juhoslávii robili J. Stolec a E. Pauliny v r. 1947.

stredoslovenského nárečia evanjelickej časti obyvateľov Selenče.¹⁵ Otázkou komplikuje fakt, že niet istoty, či u katolíckych obyvateľov Selenče išlo o prvotnú kolonizáciu, teda priamo zo Slovenska, alebo či išlo o postupné sťahovanie cez maďarské oblasti a ich Slováckmi osídlené územia až do Juhoslávie. V tomto prípade by asimilácia mohla začať už skôr, pred príchodom do Selenče. Na to by poukazovala zmienaná podobnosť ich nárečia s nárečím Komárňanskej, Veszprémskej a Peštianskej stolice, ktoré J. Štolc identifikuje aj v Bážke.¹⁶ Celkove u Slovákov v Juhoslávii prevažuje stredoslovenský typ nárečia a v súčasnom procese smeruje vyrovnávanie oboch nárečí k stredoslovenskému typu, ktorý má centrálnu postavenie „v počte príslušníkov, v tradícii i v hospodárskom a kultúrnom smere“.¹⁷ Toto konštatovanie nie je bez vzťahu ani k situácii v dnešnej Selenči, najmä po ustanovení spoločnej školy, v ktorej sa vyučuje spisovnou slovenčinou, ktorej je stredoslovenské nárečie bližšie.

Tak ako predpokladáme určité vzájomné vplyvy jednotlivých kolonizačných vetví v oblasti jazyka, tak isto nemohlo ostať vzájomné spolužitie bez obojstranných vplyvov aj v iných prejavoch ľudovej kultúry, z ktorých chceme svoju pozornosť venovať predovšetkým hudobnému folklóru. K tomu sa však ešte pripája vplyv okolitých národov, najmä Srbov a Maďarov, teda vývoj prejavov ľudovej kultúry v novom prostredí nevyhnutne musel integrovať rôznorodé prvky a dospieť tak k vytvoreniu nového živého organizmu, v ktorom môžeme už len dodatočne identifikovať jednotlivé zložky. Kladieme si teda za úlohu sledovať pôvodné slovenské

prvky v piesňovom folklóre obyvateľov Selenče, a to s ohľadom na dualistický charakter ľudovej kultúry obyvateľov tejto obce.

• • •

Isté množstvo piesňového prejavu, z hľadiska štýlu, funkcie, ako aj spätosti s historickým vývinom najpozoruhodnejšie spája sa so zvykmi podmienenými priebehom roku a s obyčajmi rodinného charakteru. Pri charakterizovaní hudobného folklóru Selenče budeme sa aj my pridŕžovať naznačenej hierarchie a až nakoniec sa venujeme piesňam, ktoré nie sú viazané konkrétnou spevnou príležitosťou. V istom ohľade však chceme prekročiť aj tento naznačený rámec, a to z tej príčiny, že sme si za úlohu postavili sledovať spoločné a diferencné prvky vo folklóre evanjelickej a katolíckej vetvy miestneho obyvateľstva. Tento stav nám totiž dobre dokreslí stručný prehľad najfrekvencovanejších výročných zvykov, i keď nie sú spojené so spevom. Pôjde nám, pravda, len o ich opis, akúsi evidenciu, nie hlbší rozbor, pričom sa zmienime iba o tých, kde možno nájsť isté analógie, alebo naopak úplnú absenciu určitého zvyku na jednej alebo druhej strane.

V zimnom období bývali najvýznamnejšou príležitosťou k spoločeniu mládeže priadky. Ešte nedávno¹⁸ sa konali v úplne tradičnom rozsahu a viazalo sa k nim množstvo zábavných, ale aj s pevnými výročnými dátami spojených obyčajov.¹⁹

V deň sv. Lucie chodia *Lucki* na priadky, a to tak na katolíckej, ako aj na evanjelickej strane. Dievčatá sa oblečú do bieleho, tváre si namúčia, zo zemiakov si urobia veľké zu-

¹⁵ Príspevkom k problematike dialektu katolíckych obyvateľov Selenče, vyplývajúcim zo záznamu tamojších ľudových piesní je poznatok, že v niektorých pozíciách vyslovujú buďto prechodnú hlásku medzi *d* a *dz*, *t* a *c*, buď zreteľné *c* a *dz*. Pozri napríklad uspávanku príklad XI a XII; *dz* v slove *Dzuro* sa vyskytuje aj v prednese piesne na *Kvetnú nedeľu* evanjelickej informátorkou Katarínou Turčanovou. Fakt, že sa pôvodné hlásky západoslovenského nárečia udržali sporadicky až dodnes, by mohol svedčiť o tom, že sa mäkké spoluhlásky v západoslovenskom dialekte vyvinuli až pod vplyvom stredoslovenského nárečia evanjelickej spoluobyvateľov. Evanjelici totiž predstavovali v rámci obce národnostne uvedomelejšiu časť (čo súvisí práve aj s ich náboženstvom), kým katolíci boli aj podľa vlastného priznania náchyľnejší v čase okupácie maďariáci, a teda celkove jazykovo povofnejší.

¹⁷ J. Štolc, c. d., 28.

¹⁸ V r. 1967 ma informovali, že priadky bývali ešte pred dvomi rokmi bežne, teraz že už len niekde. Vefa sa tu pestujú konope. Novšie namiesto pradenia zväzujú odpadové jutové nite z továrne v Palánke a v Odžaku. Vybielia ich a tkajú z nich vrecia.

¹⁹ pomerne obsiahly opis a hodnotenie dolnozemských priadok, ako príležitosti k prednášaniam dramatisovaných balád, ale aj iných obchádzkových hier, nachádza sa v štúdiu S. Švehlák a, *Chodenie s baladou, Slavistika, Národopis*, Bratislava 1960, 253 n.

by (aby ich nepoznali) a na hlavu si dajú mericu. Priadkam ponúkajú vretienko, aby im naň nakrúcali a v nepozorovanej chvíli klepnú po prstoch a podobným spôsobom si robia žarty z vybraných osôb a zabávajú tak ostatnú spoločnosť. Tak isto na Mikuláša sa na jednej aj na druhej strane obliekajú za Mikulášov a chodia navštevovať priadky. Na evanjelickej strane chodili kedysi *vihrať Katarínu*, s podobným zábavným úmyslom, nie však s pravými nástrojmi, ale si zobrali namiesto basy koryto, namiesto sláku piest a pod. To už sa dlhší čas nekoná.

Na Štedrý deň ráno chodia na oboch stranách obce deti *polazovať*.²⁰ Od evanjelickej informátorky som zachytila tri spôsoby polazovania:²¹

1.

*Ja som malí juhás,
pasiem ovce u vás,
ovce chodia po dolíne
a ja chodím po dedíne,*

*kapselka mi trčí
a pes do nej vrčí,
dajte mi kus koláča,
nak sa mi napučí.*

2.

*Chodia deti po dedíne od domu do domu,
jak vinšujú, tak vinšujú, veď aj ja mám
komu,
prišol som vám poviedať, že to vec istá,
že nám poslal pán boh z neba pána Jezu-
Krista
a jemu se tak modlíme a vám tak vinšujeme,
paňe Kriste, požehnajže, tich, čo ja milujem.
Pán boh daj dobrouo rano.*

3.

*Ja som malí žiačik,
spievam ako táčik,
tam táčence spievajú
pána Krista vitajú*

*a ja si ho vitam,
dinárik si pitam,
dinárik mi dajte,
zdravi ostávajúte.
Pán boh daj dobrouo rano.*²²

Na pozdrav domáci zvyknú odpovedať: *Pán boh daj, sin muoj. A či si? Mučajov Mišov sin.* Alebo: *Čija si, dieuča moje? Fodorova Palova diouka.* Polazovať sa chodí ponajviac k rodine, ale zrejme aj okrem rodiny, o čom svedčia otázky po totožnosti dieťaťa. Vinš sa iba hovorove prednáša. Z porovnania uvedených troch textov vychodí, že jeho prvá verzia je výrazom vzťahu najatých malých pastierov ku svojim gazdom.²³ Druhá verzia je silne nábožensky podložená a v tretej sa kombinujú prvky náboženské so školskými, pričom záver je žobravý. Deti aj obyčajne dostávali za polazovanie *oreche, fige, jablká, či peňiaze.*

U katolíkov chodia deti tak isto *polazovať* na Štedrý deň a ich vinš je obdobou tretej verzie evanjelikov. Zásadný rozdiel, ktorý sa nám neskoršie ukáže aj pri iných druhoch, je v tom, že katolíci svoj vinš prednášajú hudobno-recitačne, tou najjednoduchšou melódiou terciového rozsahu, krúživou okolo centrálného tónu. Pozri príklad I. Za vinšom pozdravia *Pochválení buď Ježíš Kristus, dajte mi orechi a jablká.*

Na Štedrý večer²⁴ chodia na evanjelickej strane dievky spievať mládencom pod obloky vianočné piesne z kancionála, ale snažia sa pritom, aby ich nepoznali, z čoho sa vyvinie hra, lebo mládenci naopak sa zase snažia zistiť, o koho ide. Potom po polnoci zase idú mládenci v skupinách strieľať pod oblok tým dievčatám, čo im boli zaspievať. Niekedy takto obchádzajú dedinu aj do rána. Na katolíckej strane je zvyk podobný: spievať chodia tiež dievky, mládenci sa ich snažia pochytať a doviesť do domu. Závažnejší rozdiel je však v tom, že tu sme okrem ná-

²⁰ Evanjelici používajú názov *Kračún*, katolíci *Vánoce*.

²¹ Informátorka Mária Mučajová, ev., nar. 1900.

²² Dievčenský variant tohto vinša je: *Ja som malá pana, vitam Krista pána, a ja si ho vitam, dinárik si pitam*, atď. Porovnaj s vinšom z Cerova (Hont): K. Chotek, *Cerovo*, Národopisný věstník čs. 1, 1906, 231–232. Je to kombinácia prvého a tretieho spôsobu polazovania zo Selenče.

²³ Deti chudobných rodičov tu kedysi dávali do služby ako pastierov už od 8.–10. roku.

²⁴ Nezaobráame sa tu celým komplexom zvykov okolo Vianoc, ktorých je pravdaže oveľa viac.

Príklad I

Spievala Mária Malinová, kat. nar. 1958

$\text{♩} = 69$

^(o) Já sem ma - li - žá - ček, spi - vám ja - ko tá - ček, ftá - čko - vé

spi - va - jú, pá - na Kri - sta vi - ta - jú, a ja si ho vi - tam,

pe - ňia - šček si pí - tam, pe - ňia - šček mi daj - te, zdra - vi a - stá - vaj - te,
(hovorove) pochválení bud' Ježíš Kristus, dajte mi orechi a jablká.

boženských pesničiek z kancionála zachytili piesne *ge dverám* o narodení Krista aj svetského charakteru. Z nich väčšina má v texte známe zmienky o pastieroch, anjeloch, božej matke a malom dieťatku, ktorému je zima, a majú typickú vianočnú melodiku. Ako

príklad II. uvádzame legendu, ktorá je aj hudobne odlišná, nemá bežný allegrettový radostný ráz vianočných pesničiek, ale jej rýdzo slovenská kvinttonálna melódia je parlandová.

Príklad II

Spievala Erža Gašparová, kat., nar. 1931

$\text{♩} = 84$

^(b) Cho - di - la Má - ri - ja po ši - ro - - kém sve - te,

¹⁾ no - si - la ²⁾ si - ná - čka ve svo - jem — ži - vo - te.

^{1) 5. sfa} ^{2) 8. sfa}

2. /: Išla ona, išla
do jednej maštalki :/
/: jak prah prekročila,
sina porodila. :/

3. /: Išlo stađe, išlo
kováčove dzivča, :/
/: dzifčatko, dzifčatko,
podaj mi dítatko. :/

4. /: Jak ti ho já podám,
keď ručički nemám, :/
/: len také gimbički,
čo držá kňištički. :/

5. /: Jak sa dívča pohlo,
hŕeď ručički malo :/
/: occovi, materi
s radostú bežalo. :/

6. /: Jaj, tatko mój mili,
dal mi pán boh ruki, :/
/: aj pana Maria,
čo nocleh hledala. :/

7. /: Keď bi já bóu vedeu,
že je to Marija, :/

/: bóu bih jej nocleh dau
ze zlata, ze stribra. :/

8. /: A já bi bou ležau
na tvrdém kameňi :/
/: na tvrdém kameňi
a hlavu na trňi. :/

Najnovšie chodia dievčatá spievať svojim priateľkám a známym z jednej i druhej strany. Obyčajne dostávajú oriešky, jablká, pomaranče, aj peniaze.

Na deň *mláďatiek* býval kedysi u katolíkov zvyk, ktorý už v poslednom čase zaniká, že sa chodilo po dedine a šibalo dlhými prútmi (z rozličných krikov a stromov). Šibať chodili mládenci, dievčatá a deti. Toho, koho šibali, sa pýtali: *Kolko je mláďatek?* Odpoveď mala znieť: *Štiritisicštiristoštiricat aj devat*. Keď dotázaný vedel odpovedať, prestali ho šibať, keď nevedel, šibali ho ďalej. Zvyk kotví v biblickom texte, kde sa píše, že kráľ Herodes z obavy pred novorodeniatkom Ježišom z Nazaretu dal povraždiť množstvo malých detí (mláďatiek) v ná-

deji, že bude medzi nimi aj malý Ježiš. Informátorka staršieho veku z evanjelickej strany²⁵ pozná tiež tento zvyk *Titoka naši súsedski sa šibú s kočátkami*, nevie však v ktorý deň a nie je jej známy ani zmysel tohto zvyku. Mladší obyvatelia, najmä takí, čo sa zaujímajú o kultúrny a spoločenský život obce ako takej, poznajú zvyky z oboch strán a vedia ich dosť presne diferencovať.²⁶

Ďalší zvyk zimného obdobia, tentoraz spojený aj s piesňou, sa viaže na sviatok Troch Kráľov. U evanjelikov chodili dievčatá oblečené za nevesty na priadky.²⁷ So sebou nosili v krabici bábku, ktorá predstavovala Ježiška (volali to aj betlehem) a spievali pieseň príkl. III.

Príklad III

Spievala Mária Mučajová, ev., nar. 1900.

♩ = 88

1)

Pri - šli vám tri krá - le od vi - cho - du, to - mu ro - du
a - bi se klá - ňá - li to - mu ro - du,

krá - ľo - vski - mu, aj to - mu me - ste - čku Be - tle - he - mu.

1. var.

2. Čo nám ti, Ježiško, čo za to dáš,
že sme ťa priviedli sem na sobáš,
/: mi od teba nežiadame,
len pune stodoli aj pivnice. :/

Po jej odspievaní dostávali peniaze ku bábke do krabice. Tak z textu piesne, ako aj z faktu, že zmyslom akcie bolo dostať peniaze, vyplýva, že ide o sekundárnu obyčaj.

²⁵ Katarína Goudová, nar. 1900.

²⁶ Napríklad Ján Čapeľa, nar. 1930.

²⁷ V súčasnosti vraj už nie.

o zvyk degradovaný z pôvodnej symbolickej polohy.²⁸

U katolíkov chodili na Tri Krále chlapeci *dopoludňa s hviezdou*. Obležení boli v bielych miništrantských kamizolách, na hlavách mali biskupské čapice z papiera s namaľovaným krížom vpredu. Jeden z nich niesol hviezdu, rekvizitu, ktorá bola akousi kombináciou na Slovensku známej hviezdy a hada. Na okrúh-

lej obrube zo sita bola z oboch strán na bielom papieri cestom nalepená červená hviezda. Z jednej strany boli vystrihnuté otvory tak, aby sa dala zapáliť dnu upevnená sviečka. K obrube „hviezdy“ boli pripevnené pospájané skrížené drevené lišty tak, aby sa celé dali stiahnuť a rozvinúť. Chlapeci pri príchode do domu pozdravili *Pochválen* a zaspievali pieseň (príklad IV.).

Príklad IV

Spievala Erža Gašparovská, kat., nar. 1931

*I - šli tri kra - - lo - vé od vi - cho - - du, a - bi sa
kla - - ňa - li te - mu ro - du, ja - sná hvie - zda ich o -
dve - - dla až - do me - sta - to - ho Be - tle - he - ma.*

2. *A gdiž oni prišli mestu temu,
mestečku svatemu Betlehemu,
/: nad ňima istá hviezda stála
a to mesto im ukezuvala :/*

Na konci druhej strofy pri slovách *a to mesto im ukezuvala* vystrčili hviezdu. Celá rekvizita sa dala rozvinúť asi na dĺžku dvoch metrov. Za odmenu dostávali ponajviac peniaze. Ako vidieť, obe znenia, z evanjelickej i katolickej časti obce napriek silne odlišnému charakteru zvyku, sú hudobne a v prvej strofe aj textove natoľko blízke, že

možno predpokladať buďto spoločný prameň, buď vzájomný vplyv už v Selenči. To je však, bohužiaľ, v tomto čase veľmi ťažko zistiť. Pieseň svojim hudobným charakterom zapadajú medzi typické vianočné.

Na fašiangy bývala tradičná zábava, ale neudržiaval sa nijaký zvyk spojený s pochôdzkou a prípadným koledovaním ani na jednej, ani na druhej strane obce. Pieseň *Fašangi, Turice* poznajú z kalendára.²⁹

V súvislosti s výročnými obyčajmi sme už viackrát spomenuli priadky. Je len prirodzené, že sa na miesta, kde sa zhromažďovalo

²⁸ O rôznych podobných hrách, ktoré sa odbavovali na dolnozemskej priadkach v Hložanoch horoví S. Svehlák v cit. štúdiu, 253 n. Peňažité odmeny nespomína.

²⁹ Na fašiangy sa u evanjelikov skákalo, aby boli vysoké konope a pražili sa *šiške*, aby boli konope mäkké.

viac ľudí, sústreďovali aj zvyky spojené s obchádzkou po dedine. Na priadky (ale aj na zabíjačku), chodili okrem spomenutého aj maškary, *drďáci*, oblečené do roztrhaných šiat, s košíkom, do ktorého dostávali do daru jedlo.

Priadky majú však aj svoje vlastné, len na ne sa viažúce zvyky a jeden z nich je spojený aj so spevom. Na katolíckej strane sa tomuto zvyku hovorí *preprádať zora*, alebo *prepradá sa zora*. V termíne, na ktorom

sa priadky dohodnú, si pripraví pre seba pohostenie — paprikáš, *riteše* (záviny), kukuricu s makom a cukrom. Pred polnocou mládencov pošlú preč, priadky sa najedia, prípadne si trochu aj pospia, alebo ďalej pradu. Nad ráno spievajú pred tým domom, kde priadli, pieseň *Už je zora, bílí dem* a iné. My vyberáme ako príklad dve piesne, č. V. a VI. Z nich č. VI. sa môže spievať aj na svadbe.

Príklad V

Spievala Katarína Radičová, kat., nar. 1933.

Musical score for 'Už je zora, bílí dem'. The score is written in G major (one sharp) and 2/4 time. The tempo is marked as quarter note = 88. The melody is on a single staff with lyrics underneath. The lyrics are: UŽ je zo - ra, bí - lí d'ëm, už je zo - ra, bí - lí d'ëm, ka - d'e ja — od vás, ka - d'e ja — od vás o - di - d'ëm.

2. /: Poza humni chodňičkem :/
/:: prikrijem sa ja :/ ručňičkem. :/

3. /: Tvoj ručňík je malá vec :/
/:: príde vetriček :/, vezme hňef. :/

Príklad VI

Spievala Katarína Radičová, kat., nar. 1933.

Musical score for 'Nin-to po pou-no-ci len je-dna ha-dí-na'. The score is written in G major (one sharp) and 2/4 time. The tempo is marked as quarter note = 96. The melody is on a single staff with lyrics underneath. The lyrics are: Nin - to po pou - no - ci len je - dna ha - dí - - - na, vi - pro - va - dzaj - že ma, dna - há du - ša mo - - - ja.

2. /: Viprovádzažže ma
pod horu borovú :/
/: pod horu borovú
sadheme si dolu. :/

3. /: Keď zme mi ta došli
dolu zme si sadli, :/
/: na prvé svitaňi
kohútki spivali. :/

4.): Zaspívaj, kohútku,
na zeleném prútku :/
/: a já si zaspívám
o mojém zarmútku. :/

5.): Zaspívaj, slávičku,
v zeleném hájičku :/
/: a já si zaspívám
na vraném koňičku. :/

Na evanjelickej straně je tento zvyk rozčlenený na dva. V dohodnutom termíne sa *prepriada noc*. Vtedy sa nepripravuje nijaké pohostenie a dievčence pradú celú noc. Keď sa *robi zora*, vtedy sa naopak pripravuje hostina, podobná ako na katolíckej strane.³⁰ Dievčatá sa robia ako by sa rozišli, aby tak prekabátili chlapcov. Tí im však často na ich úmysly prídu a potom zostanú a kradnú im koláčiky. Nad ránom idú dievčatá chlapcom spievať *Už je zora, bieli deň*, pieseň č. V, iba s tým rozdielom, že v stredoslovenskom nárečí. Aj v tomto zvyku, ako vidieť, je spojitost' na oboch stranách tak v jeho priebehu, ako aj v použití rovnakej piesne.

Pôsobnosť priadok presahovala až do letného obdobia, keď sa mládež schádzala pred tým domom, kde bývali priadky, vo všedný deň navečer spievali, a v nedeľu, keď nebola muzika, tak tam aj tancovali.

Z najbežnejších zvykov vo veľkonočnom období bola polievačka, obyčajne sa nešibávalo.³¹ V pondelok polievali chlapci vedrom, v utorok dievčatá. Záujem polievačov o dievčatá nepresahoval konfesijné hranice.

Zvykom, týkajúcim sa aktívne iba katolíckej časti obce, je chodenie s *Kyselickou* na Kvetnú nedeľu. Kyselica bola figurína zostrojená každý rok nanovo nasledujúcim spôsobom: dve palice, jedna dlhšia a jedna kratšia sa zviazali na kríž. Na hornú časť dlhšej palice sa pripevnila hlava z vaty, ktorú obkrútili do bieleho ručníka.³² Potom jej farbičkami vymaľovali tvár — oči, nos, ústa, líca. Na hlavu ovinuli biely ručník na spôsob, ako ho nosia ženy. Na kríž navliekli potom bielu blúzku (*košelu*), bielu sukňu (*kéteňu*), bielu zásteru a prepásali bielou atlasovou stuhou. Celé oblečenie figuríny bolo teda biele. S *Kyselickou* chodili dievčatá takisto v bielom oblečení (v *šlínkerkách*), najčastejšie v spodnom bielom oblečení s bielou vyšivanou čipkou, vpredu biely tkaný uterák. Chodili 8—10, najviac 12-ročné dievčatá, dve, zriedka tri.³³ Najsilnejšia z nich niesla na palici *Kyselicu* (figurína bola totiž dosť ťažká) a jedna niesla košík. Keď prišli do domu odspievali pieseň príklad VII.

Príklad VII

Spievala Erža Gašparovská, kat., nar. 1931.

$\text{♩} = 96$

Kí - se - li - ca veľ - ko - no - čná, d'e si pre - bi - va - la,
za hu - men - ci, na ka - men - ci, ta sem hru - ški bra - la,
Kve - tná ňe - d'e - la, d'e si klú - če po - d'e - la, da - la sem,

³⁰ Spomínaný závin *riteš* volajú evanjelici *rejteša*. Robia sa *sirovo, makovo, kapustovo, tekvicovo, grisovo s lekvárom*.

³¹ Možno zapôsobil fakt, že sa šibačka u katolíkov spájala s dňom „mláďatiek“.

³² Niektorí informátori hovorili, že figurína bola zo slamy.

³³ Tretiu veľmi nechceli, lebo sa museli deliť s tým, čo dostali.

da - la sva - té - mu Ďu - ro - vi, sva - ti Ďu - ro, stá - vaj,

ze - mi o - dmi - ká - vaj, trá - va ze - le - ná vi - ši ko - le - na,

¹⁾ daj, pa - ňí, va - jji - ěko, le - bo dve, šak ti to ma - li - ěko

o - dbu - dŕe, na - va - ri - me vár - pi - vo, o - po - jji - me

ri - chtá - ro - vho sí - na, až ňe - bu - de pi - ti, bu - de - me ho bi - ti,

²⁾ há - je, má - je, za vlá - si mi - ka - - je.

^{1) Var.}

se - d'í pa - ňí kro - ši a pan sa jej pro - si

^{2) Var.}

ta - vo, ki - sel', ta - vo, na tie hra - ckie ze - me,
ta - vo ta ňe - sie - me ži - dom na hre - be - ňe.

Domáci im za odmenu dávali vajíčka, chudobní 2, bohatí aj po 10. Podľa informátorky, od ktorej je zaznamenaná pieseň a ktorá sama chodila v dievčenskom veku s Kyselickou, sa tento zvyk konal najneskôr okolo r. 1949, potom už nie.³⁴ Katolícke dievčatá chodili aj na ev. časť obce, (tam im vraj dávali ešte viac), takže zvyk poznajú na oboch stranách. Evanjelická informátorka mi dokonca vedela zaspievať celú pieseň, iba s menšími obmenami oproti uverejnenej. Obmeny predstavujú jednak drobné melo-

dické variácie, ktoré však mohli existovať aj u pôvodných informátorov, jednak sa dotýkajú aj rozsahu piesne. Táto informátorka³⁵ vynechala úvodnú časť o Kyselici a začala až od textu *Kvetná nedeľa*. Aj uprostred piesne, najmä však záver naopak obohatila o časti, ktoré uvádzame pri príklade VII. ako varianty. Ešte zaujímavejší je údaj evanjelickej informátorky Kataríny Goudovej (nar. 1900), ktorá síce tak isto tvrdila, že Kyselicu nenosili evanjelici, iba katolíci, pozná však nerozmernú veršovanku so zhodnou temati-

³⁴ Evanjelická informátorka tvrdila, že po vojne sa už s *Kyselickou* nechodilo.

³⁵ Katarína Turčánová, nar. 1924.

Obr. 2. Chodenie dievčat s Kyselickou, rekonštrukcia. Foto S. Burlasová

kou, ktorú charakterizovala ako detskú hru na Veľkú noc, bez toho, že by hra bola mala nejaké pohybové alebo iné pravidlá. Z toho by vyplývalo, že išlo pravdepodobne o vplyv zvyku z katolíckeho kraja na deti z opačnej časti obce, ktoré ho ovládali iba pasívne,

parciálne a, ako prejav, ktorý ich zrejme zaujal, ho včlenili v letmo zachytenom rozsahu do svojich detských hier, avšak iba vo veľkonočnom období. Rečňovanka, ktorú sme zachytili, je nasledovná:

*Kiselica veľkonočná, de si prebivala,
záhumenci na kamenci, tam som hruške brala,
háje, máje, za vlasí mikáje.*

Posledný zachytiteľný stav zvyku chodenia s Kyselickou nástojčivo vnucuje viaceré myšlienky. Prvý dojem je, že dominantná forma tohto zvyku je na katolíckej strane obce, kým na evanjelickej sa zachoval len akýsi jeho odlesk vo forme detskej rečňovanky, v hierarchicky degradovanej podobe. Tento dojem vnucujú aj analógie s trojkráľovou pochôdzkou, ktorá tak isto na evanjelickej strane nadobudla iba charakter hry. Pravda však je, že aj na katolíckej strane tento zvyk nemá svoju rýdzu podobu, ale že upadol iba do koledovej podoby s cieľom získať materiálnu odmenu, pričom jeho vykonávateľmi boli iba deti. Ťažko teda vôbec spomínať jeho iste pôvodne magickú funkciu, ktorou bolo vyprevádzanie zimy, prípadne víťanie jari alebo zahnanie chorôb tak, ako to platilo v rozličných krajoch pôvodnej vlasti.³⁶ Sám text zvykoslovnej piesne spája viaceré motívy. V úvode je to personifikácia kyselice, kyslej polievky, ktorá sa jedávala cez pôst,³⁷ potom motív jarného oživenia prírody spojený s kultom sv. Juraja, ďalej žiadosť o odmenu vajíčkami, (vo variante v odsubjektívizovanej podobe), motív varenia piva, ktorým chcú opojiť richtárovho syna³⁸ a vo variante ešte aj motív vynášania *Kyselca*. Sú to nesúrodé motívy a v ich kombinácii sa spája tak vyprevádzanie zimy (*Tavo Kisel*), ako aj víťanie jari (*svatí Duro stávajú, zemi odmikávajú*).³⁹ Jednotlivé motívy sa samostatne alebo v rozličných kombiná-

ciách vyskytujú v piesňach spojených s jarými zvykmi na území Slovenska, ale aj Moravy. Vzhľadom na doterajšie nesystematické dokumentovanie tohto zvyku, ťažko z jednotlivých dokladov vyvodit' platnejšie závery. Z doterajších zápisov však vyplýva, že motív sv. Juraja je typický pre západné Slovensko, kým Kysel je známy na Morave, ale aj v Novohrade a Hontu.⁴⁰ J. Manga sleduje tento zvyk aj u Slovákov presídlených v 18. storočí do Maďarska,⁴¹ pričom uverejňuje iba textovú podobu piesni. I keď tu možno vidieť viaceré analógie, tak v zhotovovaní figuríny, ako aj v texte niektorých piesní, celkove tu má tento zvyk rozmanitú podobu a taktiež funkcie. Niekde zaznamenáva autor ešte magickú funkciu, kým na iných miestach ostáva už iba zábavná funkcia, zvyk vykonávajú školské deti a jeho cieľom je materiálna odmena. Pozoruhodné je však upozornenie autora, že v Baláškych Darmotách vynášali Kyselca spoločne evanjelické a katolícke dievčatá. Autor sa totiž aj v ďalšom slede štúdie, kde rozoberá materiál maďarských obcí na slovensko-maďarskej rečovej hranici od Nitry až po Gemer, zameriava na vplyv náboženstva na tento zvyk, a konštatuje, že tam, kde je maďarské obyvateľstvo protestantského vyznania, niet po tomto zvyku ani stopy. Celkove autor zastáva názor, že katolícke náboženstvo dávalo viac priestoru starým zvykom, ak sa v istom zmysle podriadili náboženskej ideológii, kým protestantizmus bol voči starým zvykom neúprosný. Ak sa niektoré napriek tomu u protestantského obyvateľstva zachovali, tak v ustrnutej podobe. U katolíkov

³⁶ Podoba a zmysel nosenia symbolického figúry (rozlične nazývanej) a jej prípadné zničenie spálením alebo hodením do vody sú veľmi rozmanité a sú v nich nielen etnické, ale aj drobnejšie krajové obmeny. Prehľad bohatej literatúry a v nej obsiahnutých údajov zhŕňa novšie napr. J. Manga v štúdiu *Morena a jej maďarské obmeny*, Slovenský národopis 4, 1956, 421—452.

³⁷ Pozri: J. Manga, c. d., 445—446; *Slovenské ľudové piesne II*, Bratislava 1952, 291, pieseň *Tavo, kisel, tavo z Lešti*.

³⁸ Motív opojenia pivom mal možno pôvodne symbolizovať radosť z budúcej novej úrody. U J. Kollára, *Národné spievanky*, Bratislava 1953, 39 v cit. texte z Liptova tento motív nadväzuje na motív siatia. Ináč je to vo variante zo Sliachov, pozri *Slovenské ľudové piesne III*, Bratislava 1956, 244.

³⁹ Nesúrodosť motíviky piesní spojených s týmto jarým zvykom je dokumentovaná aj z iných krajov. Pozri tiež M. Ludvíková, *Obchůzky se smrtkou na severním Znojemsku*, Časopis Moravského musea 53—54, 1968, 1969, 175—206.

⁴⁰ Forma *Tavo, Kisel, tavo* je doložená z Novohradu (*Lešť*, *Slovenské ľudové piesne II*, 291) a z Hontu (v cit. príspevku J. Manga). Tento tvar nie je organický u záposlovenských katolíkov.

⁴¹ J. Manga, c. d., 436—439.

naopak považuje aj tento konkrétny jarný zvyk za bohatý na variabilné prvky. Man-gov názor o závažnosti vplyvu náboženstva na uchovávanie ľudových tradícií podporuje aj situácia v Selenči. Viacerí občania tvrdili, že katolíci sa viac pridávajú starých tradícií — „*Katolíci zaviač držali staré, iba tí nosili Kyselá*“.⁴² Prítom, ako sme už spomenuli, je v Selenči zvyk chodenia s Kyselicou známy už len vo svojej sekundárnej podobe. Otázka je, či túto jeho formu možno považovať za charakteristickú pre stav tejto tradície v príslušných slovenských obciach v 18. stor., keď sa katolícki Slováci zo západného Slovenska sťahovali do Selenče, alebo sa zvyk ďalej transformoval už na Dolnej zemi.

V noci pred prvým májom sa na oboch stranách Selenče stavali máje. Stavali ich potajomky mládenci svojim vyvoleným. Poslednú májovú nedeľu chodili mládenci s muzikou (nespievalo sa, iba sa hralo a tancovalo) *váľať máje*. Predtým sa robil rozdiel medzi oboma časťami dediny, v poslednom čase však už *váľali* spoločne. Naposledy sa stavali máje asi pred 10–15 rokmi. Teraz sa už stavajú iba spoločne, pred školu, MNV a hostinec.

Na Turíce bola na katolíckej strane obyčaj, že gazdiná skoro ráno vstala, nalámala kvety z bazy a vyzdobila nimi bránu od ulice, obloky, ba zastokla aj pomedzi škridle na streche, alebo kým boli strechy z trstiny, tak do tej pozdĺž celej strechy. „*Ale prečo to bolo? Jakíste preto, že abi hádam zlí duch*

ňemau jakéhosi pristupka“.⁴³ Na evanjelickej strane dáva chlapec svojmu dievčaťu kytku z bazy do komína.

Týmto sme uzavreli výpočet výročných zvykov, ktoré nás zaujali z hľadiska sledovania ústredného problému. Na prvý pohľad vysvitá, že u katolíkov je viac zvykov spojených s piesňou. Zvyky s piesňou sú buďto spoločné pre obe strany (*zore*), alebo sa týkajú iba katolíckej časti obce. S opačným prípadom, že by určitý zvyk existoval u evanjelikov s piesňou a u katolíkov bez nej, sme sa nestretli. Aj zvyky spojené rovnakou piesňou (na *Troch Kráľov*) môžu stáť na nerovnakom stupni, čo sa týka uchovávania tradičnej formy. V takomto prípade na katolíckej strane nachádzame pôvodnejšiu verziu zvyku. Ak by sme chceli hodnotiť výskyt výročných obyčajov v Selenči, tak možno povedať, že je pomerne bohatý. Najviac prvkov spoločných obom častiam obce je v zábavných zvykoch spojených s priadkami.

Ďalší významný cyklus tvoria piesne spojené s rodinnými obradmi. Medzi ne sa hlavne zo štylistických dôvodov obyčajne zaraďujú aj uspávanky a iné piesne spievané deťom alebo deťmi, aj keď nie sú obradovými piesňami, iba piesňami viazanými funkciou, resp. príležitosťou.

V tejto oblasti sme sa stretli s odlišným repertoárom na oboch stranách obce. Dve uspávanky z evanjelickej strany, ktoré uverejňujeme ako príklad VIII. a IX. majú podobný charakter.

Príklad VIII

Spievala Zuzana Pavlisová, ev., nar. 1941.

A - ja, a - a! Ďe si bou, ba-ran-čok, na pa-ži-ti ze-le-nej,
 čo si tam pá-sou, ba-ran-čok, drobnú trá-vu ze-le-nú,
 čo ti tam da-li piť, ba-ran-čok, dobrú vo-du stu-dé-nú, a - a!

⁴² Inf. Mária Zoláreková, nar. 1912.

⁴³ Inf. Jozef Sabo, kat., nar. 1901.

Príklad IX

Spievala Zuza Sklabinská, ev. nar. 1933.

$\text{♩} = 104$

Spi - že, Zu - ska, spi - že, na - va - ri ma - mí - čka slí - že,

$\text{♩} = 69 \text{ rit.}$

jša - ko - vie, ma - ko - vie, fri - ško bu - dú ho - to - vie, a - ja, a - a!

Nejde v nich o piesňovú formu, ale o formove voľný typ improvizáčného charakteru s hovorovou deklamáciou na známe detské texty, pričom bije do očí heterosylabičnosť

jednotlivých veršov. Ako príklad X. uvádzame pieseň *za deťi* od evanjelickej informatorky.

Príklad X

Spievala Kat. Goudová, ev., nar. 1900.

$\text{♩} = 116$

Za - jac ko - si, li - ška pa - hra - bu - je, ko - már

$\text{♩} = 126$

ko - su za - kla - dá. Ko - már muš - ku pred se - ba, rád bi sa - že -

ňi - ťi, o - vad bo - ti. o - bú - va, — rád bi družba bí - ťi.

1) 3. *sfa*

2) 5. *sfa*

2. Oj, ovadu, ovadu,
ňi si z nášho rodu
až ja veznem valašku,
rozbijem ti bradu.

3. Voš bola družica,
bleha taňečnica
a ploščica kucharka
a fčela spevárika.

4. Išli oni na sobáš
veľikú parádu,
bolo ich tam do tricat,
do štiricat páru.

5. Voš kričt za ňima,
čakajte ma, svatovia
kým si sukňu oblečiem,
za vani sa povlečiem
a tak puójdeme.

Pieseň je so zvieracou tematikou, obľúbenou u detí. Hudobne je zaujímavá riešená. Prvá strofa, iba trojveršová, pričom každý verš od prvého po tretí nadobúda na rozmere, sa spieva vo voľnom tempe a tvorí akýsi úvod. Za ňou nasleduje živá časť, spievaná prevažne v osminách, ktorá má už pravidelnú dvojdielnu stavbu a opakuje sa s ďalšími štvorveršovými strofami až po pia-

tu, ktorá je zase rozšírená o jeden záverečný verš.

Zdá sa, že jednoduché recitatívne typy, s pravidelnou taktovou stavbou a tým najprehľadnejším rytmom v kombinácii osminiek so štvrtinovými, sú obľúbené zvlášť na katolíckej strane. Svedčia o tom aj uspávanky príkladu XI. a XII.

Príklad XI

Spievala Mária Malinová, kat., nar. 1932.

$\text{♩} = 104$

Ha - ja, ba - ja, poj - d'e - me do há - ja,

na - tr - há - me kvi - ci, po - kvi - ci - me. dze - ci.

/tí/ /tí/ /d'e - tí/

Príklad XII

Spievala Mária Malinová, kat., nar. 1932.

$\text{♩} = 104$

Spi, A - ňi - čka, spi, dám ti hru - ški tri,

je - dna bu - d'e ze - le - ná, dru - há bu - d'e čer - ve - ná,

a tá tre - cá žl - tá, spi, A - ňi - čka, spi.

Staršia informátorka však text uspávanky príkladu XIII. spievala descendenčnou parlandovou jednotivickou melódiou. Na pred-

nese bolo badať, že nejde o fixovanú melódiu, ale o poloimprovizačný prednes.

Príklad XIII

Spievala Mária Žižková, kat., nar. 1904

$\text{♩} = 76$

A - ja, a - ja, a - ja, pòj - d'e - me do há - ja, na - tr -
há - - me si tam kvi - tí, po - vi - je - me še - tki d'e - tí, a - ja,
a - ja, a - ja, a - ja, pòj - d'e - me do há - ja.

Na uspávanke si informátorky dosť ťažko spomínali, tvrdili, že sa deťom veľa nespievalo, že nebolo času. Na katolíckej strane sme sa stretli aj s typickými detskými reci-

tačnými piesňami typu *Jedna baba zlá*, ktoré nám spievali informátorky v detskom veku. Uvádzame z nich pieseň *Góla leťi*, ktorú deti „kričia“, keď prídu prví bociani, príkl. XIV.

Príklad XIV

Spievala Mária Malinová, kat., nar. 1958.

$\text{♩} = 132$

Gó - la le - ti, ňe - má d'e - tí, a mi má - me,
ňe - pre - dá - me, go - la, go - la, go - li - ca, de je tvo - ja
pa - lí - ca, za hu - men - ci, za ka - men - ci, čo tam ro - bi, vi - no to - či,
po čem pre - dá, pa di - ná - ri a pá - len - ku po graj - ca - ri.

Za ňou srbskú detskú pieseň príkl. XV., ako doklad, že v niektorých žánroch je hudobný prejav vedľa seba žijúcich národov

Vojvodiny taký blízky, že ide iba o jazykové rozdiely.

Spievala Mária Malinová, kat., nar. 1958.

Ma - lá bé - ba pla - če, i - zgu - bi - la ga - ce,
bo - ji se ič ku - či, ma - ma ce je tu - či.

Špecifický žáner krstinových piesní je v tejto obci neznámy, aspoň sa mi nepodarilo získať ani jeden príklad. Na moje dotazy som dostávala odpoveď, že na krštení sa spievajú *divé*, ktoré sa však neviažu iba na túto príležitosť.

Najbohatšou príležitosťou na spevný prejav je svadba. V Selenči sa predtým chlapci ženili, keď mali 18 rokov, dievčatá 16-ročné. Katolíci sa ženili väčšinou v rámci dediny, evanjelici odchádzali aj do druhých dedín (Lalič, Pivnica). Miešaných manželstiev (z hľadiska konfesijného) nie je veľa. Ak rodičia nesúhlasia s výberom mladých alebo tiež z majetkových dôvodov, ak nemajú peniaze na svadbu, unesie mládenec dievča, ktoré prenocuje v jeho dome, povie sa že *pobegla* a ráno ju už začepčia. Keď nechcú mládenecovi povoliť sobáš, tak ho dievča ukradne, tiež sa povie že *pobegol*.⁴⁴ Katolícke aj evanjelické nevesty sú rovnako oblečené, majú podobné šaty aj vence. Podľa evanjelických informátorov evanjelická svadba je iná ako katolícka, podľa katolíckeho informátora⁴⁵ vinše sú rovnaké, rozdiel je však v tom, že katolícki starejší si ich jeden od druhého opisujú, kým evanjelickí ich vedľa naspamäť. Katolícke informátorky pripúšťali tiež, že niektoré piesne majú rovnaké. Toľko subjektívne názory. Aby sme ich mohli kon-

frontovať, preberieme stručne svadobný obrad evanjelikov v jeho bežnej zvykovej podobe (bez ďalších právno- a hospodárskospoločenských podkladov), pretože ho máme bohatšie doložený piesňami aj vinšami, a potom porovnáme tie uzly katolíckeho obradu, v ktorom sme zaznačili nejaké odchýlky.⁴⁶

Keď sa mladí dohovoria, určia si deň, obyčajne nedeľu, keď sa konajú *pitanke*. Ženích si vyberie spomedzi príbuzných skúsenejšieho rovesníka a idú spolu do domu mladej nevesty. Napriek tomu, že tam o účele ich návštevy vedia, nechystajú ani pohostenie a najprv sa iba nezáväzne zhovárajú. Po čase sa ich domáci spýtajú, po čo prišli. Napred odpovedá žartom ženíchov priateľ, napr.: „Prišli sme ju volať lámať kukuricu“. Keď príde rad na ženícha, ten odpovedá vážne: „Prišiel som pítať vašu dcéru, či mi ju dáte za ženu“. Rodičia sa obrátia na dcéru, aby sa ona prejavila a tá musí pred všetkými povedať, že zaňho pôjde. Potom hostia odídu. Na druhý deň ráno ide mladoženichova matka *volať dcéru za služku* (väčšinou tak) alebo *za svoju diouku*. Budúca nevesta ju obdaruje ručníkmi a dohodnú sa kedy budú *zdávanke* a *prišivačka*. V deň určený na *zdávanke* príde mladý zať aj so svojím otcom do domu nevesty, ktorá ich už čaká pekne oblečená. Mladí idú spolu, držiac

⁴⁴ Aké dôležité boli majetkové pomery pri svadbe, ukazuje aj výpočet priemernej výbavy nevesty. Údaj je z miestnej kroniky: 20–40 uterákov, 12–20 obrusov, 10 veľkých vlnených ručníkov, 10 pulóvrov, 50–70 kusov spodnej bielizne, posteľná bielizeň, blúzky, sukne. Hlavný kapitál sú sukne, nevesta ich dostáva najčastejšie 30, bohatšie i 70. O *pobegnúti* ako zvláštnej forme sobáša pozri aj u R. Bednárika, *Slováci v Juhoslávii*, II. dopl. vyd. 293–298.

⁴⁵ J. Sabo, nar. 1901.

⁴⁶ Pozri R. Bednárik, c. d., Rodinné zvykoslovie, 278–292.

Obr. 4. Nevesta. Foto S. Burlasová

sa za ruky, na faru, kde ich farár zapiše. Keď sa vrátia, je u dievčaťa hostina, nejaký čas sa zhovárajú, potom otec odíde a ostane iba mladý zať. Obaja mladí idú pozvať svoju rodinu a priateľov. Okolo večera sa najbližší poschádzajú. Od mladého zaťa príde jeho rodina s krikom a hudbou k neveste.

Nevesta už má pripravené pierka, pre ženícha a družbu väčšie, pre ostatných iba malé. Dievčence prišívajú pierka, medzitým ponúkajú koláčikmi, vyvádzajú žarty, tancujú a podobne. Chlapci platia dievčatám za prišívanie pierka, iba mladý zať nie. Platí sa peniazmi, dosť veľa, zvlášť ak je medzi mla-

dými bližší vzťah. Mladá nevesta musí po prišití pierka pred všetkými ženicha pobozkať. Z prišivačky odchádza mladý za posledný a odnáša domov plnú misku koláčov. O týždeň zase jeho matka posielala koláčky do domu nevesty.

Zdávanke bývajú obyčajne v sobotu a hneď v nedeľu majú mladí prvú ohlášku. Na evanjelickej strane na prvú ohlášku nejdú mladí do kostola, iba na druhú a tretiu. Do kostola idú mladí spolu, tam však ide ona medzi dievky a ženich medzi mládenčov. Na tretiu nedeľu ide nevesta už vo

venci. „*To je jej ostatná nedeľa ako dievka.*“ V túto poslednú nedeľu odpoľudnia príde mladý za pre budúcu nevestu do jej domu. S partou na hlave odchádza s ním do hostinca, kde tancujú a lúčia sa s rovesníkmi. Keď už príde vhodný čas, hudei mladého vihudú, ostane iba nevesta s priateľkami, ktoré jej v kole spievajú rozlúčkové piesne. Ako príklad uvádzame piesne *Kvitňi že mi, kvitňi* (príkl. XVI.), *Za horou, za vodou, za vodičkou* (príkl. XVII.), a *Žiaľ, žiaľ, bože, žiaľ* (príkl. XVIII.). Ženich s priateľmi ide sa zabávať do svojho domu.

Príklad XVI

Spievala Kat. Goudová, ev., nar. 1900.

$\text{♩} = 112$
 (♩) kvi-tňi - že mi, kvi - tňi, krá - sna ra - to - le - - ska,
 3) už mi u mej mam - ki vi - ho - re - la svie - čka,
 4) už mi vi - ho - re - la na pro - sried pi - tvo - - - ra,
 keď som o - sta - tni. roz dve - re za - tvo - ri - la.
 1) 2.4.sfa 2) 2.3.5.sfa
 3) 3.sfa 4) 3.sfa 5) 5.sfa

2. Zbohom ostávajúťe tieto naše kľučki,
čo ich zatvárali moje biele rúčky,
/: zbohom ostávajúťe tieto naše prahy,
čo ich nadkráčali moje biele nohy. :/
3. Táčičok ňeorie, táčičok ňeseje,
vileťi na horu, zaspieva vesele,

- /: veselú, mamička, vašu izbu máte,
pokim si Aňičku, pokim doma máte. :/
4. A keď vám, mamička, Aňičku odvedú,
šetke veselosti z domu vám odídu,
a keď vám, mamička, Aňičku odvedú,
šetke veselosti z domu vám odídu.

5. Buďte taško, buďte, tej mojej materi,
buďte ma spomínať pri každej večeri.

/: ňi tak pri večeri ako pri obeďe,
gďe sa moje dieťa poňvierat bude. :/

Príklad XVII.

Spievala Kat. Goudová, ev., nar. 1900.

The musical score is written in a single system with five staves. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 2/4 time signature. The tempo is marked as quarter note = 138. The lyrics are written below the notes. The first staff contains the lyrics: 'Za ho - rou, za vo - - dou, — za vo - d' i - ťkou'. The second staff continues: 'hra - la sa má mi - - lá - s ho - lu - - bi - - ťkou,'. The third staff continues: 'hra - la sa má mi - lá s čiennim or - lom, o - žeň sa, šu -'. The fourth staff continues: 'haj - ko, o - žeň sa, šu - haj - ko, s pa - nom bo - hom.' The fifth staff contains three musical phrases: '1) 235.sfa', '2) 23.sfa', and '3) 3.5.sfa'. The first phrase is a quarter note followed by an eighth note and a sixteenth note. The second phrase is a quarter note followed by an eighth note and a sixteenth note. The third phrase is a quarter note followed by an eighth note and a sixteenth note.

2. A ja sa ožeňím, aňi ňevieš
ohláške mi stavuvaťi ňesmieš,
/: čo bi ti ohláške stavuvala
/: veď som ja vo svete :/ ňi len sama. :/

3. Až ta ja ňevezňem za žeňičku
bar len ta zavolám za družičku,
/: že bis ma ešte raz poslúžila
/: svoj vienok na hláuku :/ položila. :/

4. A ja ti to mili, ňeurobím,
svoj vienok na hláuku ňepoložím

/: lebo bi ňemohla g oltáru ist
/: od veľkoho žialu :/ misím zhinuť. :/

5. Vi d'ioučence so mňa príklad berte,
žiadnimu vi mláďencu ňeverte
/: ja som uverila pre srdečnosť,
teraz som sklamaná,
teraz som oklamaná na večnosť. :/

6. Vi mláďenci so mňa príklad berte
pre žiadno bohactvo sa ňežente,
/: ja som sa ožeňil pre tisíce,
/: dal som do vezeňia :/ moje srdce. :/

Príklad XVIII

Spieval Ján Turčan, ev., nar. 1925.

$\text{♩} = 100$

žial', žial', bo - že, žial', a - ki je to vel - ki žial',
ked' sa dva - ja ro - zlu - ču - ju, d'iou - ča aj šu - haj.

2. Či ti ňeňi žiau
že si ma tak zahanau
/: pomisli si na tie reči
čoś mi slubuvau. :/

3. Slubuvau si mi
na tele aj na duši
/: že sa naša verna láska
ňigdi ňezruši. :/

4. Už sa zrušila,
pretože sa misela,
/: že ti ina frajeruočka
ručník višila. :/

5. Ručník višila,
každom rošku dve mená
/: na posriedku duša moja
zlata Titera. :/

V túto nedeľu už pozýva nevestin aj ženíchov družba hostí podľa listiny, ktorú pripraví mladí. Družbom býva zväčša krstný otec alebo priateľ z rodiny. Družba má byť slobodný, ak takého nemajú, ide ženatý, ale ten sa volá zväč.

Svadba sa začína obyčajne nasledujúci utorok alebo štvrtok. U nevesty sú to *oddávke*, u ženícha *svadba*. Deň pred svadbou je akýsi

prípravný. Hostia sú v dome už od rána, medzitým sa odhavuje zabíjačka, miesi sa na koláče, hostia popijajú pálenku. Podvečer nosia družice a iná rodina *duchny* od nevesty k mladému zaťovi. Nosia ich buďto peši alebo na vozoch *koňe viperenie*. V nevestinom dome vo dvore ešte pred odchodom s *duchnami* spievajú pieseň *Malá mi je, malá*, príkl. XIX.

Príklad XIX

Spievali ženy a muži ev.

$\text{♩} = 116$

Ma - lá mi je, ma - lá ma - mi - čki - na slu - žba,
u - ju - ju - ju - ju...
ked' mi ju vi - ňe - sie, ej, na tri ra - zi dru - žba.

CODA

u - ju - ju - ju , ju - ju - ju - ju !.

V piesni
1) Veje vetrik 2) 8.sfa piesne Veje vetrik

2. /: Na prvom sukničku,
na druhom duchničku :/
/: a na tretom rázi,
ej, Katku za ručičku. :/

/: a ja som zabudla
ej, s tebou zhovárafi. :/

Iný text: spievala Katarína Goudová, ev.,
nar. 1900.

5. /: Otvor, diouča, otvor
branu maľovanu. :/
/: nak sa mi ňezláme
ej, pierko z orgovánu. :/

1. /: Veje vetrik, veje
po ovsenom klase :/
každí šuhaj pozná
/: ej, frajerku po hlase. :/

6. /: Ak sa mi aj zláme
lem ena parutka. :/
/: ňebudeš ti, diouča,
ej, moja frajeruočka. :/

2. /: Poďme, pajtáš, poďme
ďe tá sviečka horí :/
/: majú peknuo diouča,
ej, ažda nám otvori. :/

7. /: Spievaj, diouča, spievaj,
buďem ťa počúvať. :/
/: až sa mi zapáčiš
ej, buďem k vám chodievať. :/

3. /: Otvor, diouča, otvor,
davno som tu ňebou. :/
/: už som vaše dvere
ej, otvárať zabudou. :/

8. /: Pesne moje, pesne,
ver vás ja veľa mám. :/
/: všetke vás do enej
sláďički poskladám. :/

4. /: Keď si ti zabudou
dvere otváraťi. :/

Keď prídu k mladému zafovi spievajú
pieseň Počujte, počujte, príkl. XX.

Príklad XX

Spievali muži a ženy, ev.

$\text{♩} = 96$

Po - čuj - te, po - čuj - te, čo sa sta - lo no - vě, že Bujzáš
Mi - šo - vi aj je - ho si - no - vi tá - ča do - ťe - ťe - lo.

CODA

1) 2.sfa

2. Ňebolo to táča,
ale bolo diouča,
: očka malo čierne

lička nafarbenie
hlávku samá perla. :/

Po odchode *duchniarok* pozberajú sa aj ostatní hostia nevesty a odídu z oddávok k mladému zafovi. Cestou nesú okrúhle koláče *brána*, ktoré rozdáujú dehom. Prídu s krikom a spevom, robia všelijaké žarty, poprevracajú plachty na posteli, popravujú periny tak, že ich zrútiť a pod. Nakoniec dovoľia pekne upraviť posteľ s prinesenými

perinami a vrátia sa nazad k mladej neveste. Zafovi hostia večerajú u neho, nevestini u nej. Po večeri spievajú mladej neveste na rozlúčku. K *rozlúčke* uvádzame tri piesne *Tej našej zahrádki*, prikl. XXI, *Po doliňe tichi vetrik povieva*, prikl. XXII,⁴⁷ a *Pred našima dvermi pekní strom zelení*, prikl. XXIII.

Priklad XXI

Spievala Katarína Goudová, ev., nar. 1900.

The musical score is written in G major (one sharp) and 2/4 time. The tempo is marked as quarter note = 108. The melody is on a single staff. The lyrics are: Tej na-šej za-hrá-dki ra-stú dve je-dli-čki, už ja mám krá-tki čas, už ja mám krátky čas u mo-jej ma-mi-čki. There is a first ending marked '1)' with a repeat sign and a fermata over the final notes.

2. U mojej mamički
sloboda premilá,
/: pre teba, šuhajko,
za teba, šuhajko,
som ju opustila. :/

3. Ver mi bolo dobre
pri mojom apovi
/: čo mi robievali
šetko kupovali
šecko g mojej vóli. :/

4. Ale ja už misím
nahat tú slobodu
/: lebo ma už friško,
lebo ma už friško,
k sobášu povedú. :/

5. Zídem do zahrádki,
natrhám ružički,
/: misím sa odobrať,
misím sa odobrať,
od apu, mamički. :/

6. Natrhám ružički,
uvijem dva vence,
/: misin sa odobrať
misin sa odobrať
aj od vás, dīoučence. :/

7. Veď sa neodberám
že sa s vami nezindem,
/: ale sa odberám :/
s vami choďit nebudem. :/

⁴⁷ Informátorka uviedla, že pri tejto piesni tancujú dievčatá v kole na dva kroky, držiac sa za ruky.

Příklad XXII.

Spievala Katarína Goudová, nar. 1900.

(8) Po do - li - ňe t'í - chí ve - trík po - vie - va,
 už sa An - ka od ma - mi - čki o - dbe - rá,
 už sa An - ka od ma - mi - čki o - dbe - rá.

2. *Ešte sa vás, manka moja, spítat mám* 5. *V širom poli strom zelení, rakita, :/*
/: či ja s vami, mamó moja, bidliť mám. :/ */: pod rakitou biela ruža previtá. :/*
3. */: Nebudeš ti, diouka moja, ňi so mňou, :/* 6. */: Natrhaj si, moja milá, z tej ruži :/*
/: koho si si vivolila, ten s tebou. :/ */: a oňes si frajerovi d'le leži. :/*
4. */: A ja som si vivolila z ruži kvet, :/* 7. */: Buďe ti von zajtra rano ďakuvat, :/*
/: lepši je mňe moj najmilši jak ten svet. :/ */: že mu bolo na tej ruži dobre spat. :/*
8. */: Ďakujem ti, moja milá, ďakujem :/*
/: aj pred tebou moj kalapčok
podvihňem. :/

Příklad XXIII.

Spievala Katarína Goudová, ev., nar. 1900.

$\text{♩} = 84$
 Pred na - ši - - ma dver - mi pe - kní strom ze - ľe - ní,
 o - dbe - rá sa An - ka od svo - jej ma - ľe - ri.

1) vždy pri repetícii 2) 2-4. sfa

2. /: Anka, diouka moja,
čo sa tak odberáš, :/
/: čo sa tak odberáš,
čože mi tu naháš. :/

3. /: Nahám vám ja, mamc.
pekni strom zeleni :/
/: pekni strom zelení
pred našima dvermi. :/

4. /: Anka, diouka moja,
čo je mňa po strome, :/
/: keď ťa nepočujem
spievať v mojom dome. :/

V svadobný deň sa začína obrad najprv u ženícha. Okolo poludnia sa má celá spoločnosť zísť, ale je aj 14 hod., keď sa poschádzajú. Niektorí prinášajú dary, podaktorí priniesli už deň vopred. Dary dávajú veľké a najčastejšie spoločné, rodina sa dohovori a kúpi mladým niečo na zariadenie bytu. Keď je už rodina zidená, idú pre kmotrov a pre starejšieho. Skúsených starejších pozývajú zo svadby na svadbu, pretože hlavne od nich závisí, aký ráz dodajú svadbe. Vinše si dakedy aj odpisovali, ale väčšinou ich vedia naspamäť. Tlačенú predlohu vinšov nepoznajú, vinše sa tradujú iba ústne. Najnovšie sa už od priebehu svadby, tak ako sme ho zachytili, upúšťa, nie každý vykonáva už svadbu týmto spôsobom.

Keď starejší príde, pozdraví domácich a povie vinš:

„Drahá rodina, vitani hostia, keď sme sa tu stretli v tejto domácnosti na vaše pozvanie, nepohrdli sme s pozvaním, ale chceme spoločne brať účasť a spoločne sa veseliť s vami, že ste sa dožili vášho sináčka viprevaďiť do stavu manželského. Abi sme si zachovali tie starie običaje, tú tradíciu našich praotcov a tak abi sme prenášali na našich potomkov, pojdeme tou cestou, ako išli naši predchodcovia a budeme tak začínať v radosťi so spevom, abi sme tak mohli aj dokončiť. A tak spoločne si zaspievame takto:

S bohem já chci začítí, jemu buď chvála, čest...⁴⁸ A tak drahí domačínovia, vzácní a vitani hostia a všetci prítomní, prajem všetkým dobrí ďem a prajem abi to, čo je pred nami dňes, sme vikonaľi tak, abi to slúžilo pre ten noví blahobit tomu nášmu snúbencovi, abi to slúžilo pre ten ich noví život a bolo im radosťou a šťastím, ako mladím, tak i rodičom. A tak dobrí ďem všetkým.⁴⁹

V dome starejšieho privítajú, pije sa pálenka a ide sa obedovať. Pred obedom sa starejší pomodlí. Keď sa zakončí obed, vyberajú sa na cestu pre nevestu. Starejší hovorí:

„Drahí slúbeňec, odpítaš su od rodičou, budeš prosit' odpustenia za priestupki, jestli si vedome alebo nevedome vikonal voči rodičom od prvého dňa tvojej koliski, abi si tak s čistím srcom sa zaviazal a dal slub vernosti tvojej družki života. Vam drahí rodičia prajem, abi ste z tohoto dňa mali radosť a potešenie, nielen v sináčkovi, ale aj v céruški ktorú máte dostať po boku vášho sináčka. Abi ste ich milovali a vážili si ako svoje vlastné dietki. Prajem vám všetko najlepšie v novej budúcnosti vašich mladích. Teraz ti ale, drahí slúbeňec, tebe bi som povedal niekoľko slov. Ved' ňekonáš to len ti dňes, konaľi to naši predchodcovia, že v stav manželskí vstupovali a vlastné manželki mívali. A ten zvezok láski má íst večne a v šťastí-ňešťestí spoločne. Leho máte bráz-

⁴⁸ Spievajú duchovnú pieseň z kancionála.

⁴⁹ Starejšieho v rekonštrukcii svadobného obradu predstavoval Pavol Surový, evanjelický kantor.

diť životom, spoločným životom, dosiaľ si bol sami, ale od dnes máš mať družku života po tvojom boku. Keď budete svorní, svedomiti, duoveru mať jeden v druhého, váš stav manželský bude šťastný, bude vám prekvítať a tak, prv ako bi sme odišli na cestu, odpítaš sa od rodičov, od známich, bratou, sestrou, pokrevných takto:⁵⁰ Ja (ženich za ním opakuje), Típka Juraj, umieňil som si svoj stav mláďenský zmeňiť v stav manželský a tak vás, drahí otec a matka, prosím, odpuste mi moje priestupki, jesli som vám previňil, už vedome alebo ňevedome a ďakujem vám za rodičovskú lásku, ktorú ste mi preukázali od prviho dňa mojej koliski až podňes. Tiež prosím bratou a sestri, odpuste mi priestupki a ďakujem vám za rodinnú lásku, ktorú sme prežili v tomto našom rodičovskom dome. Vás tiež prosím, stari rodičia,⁵¹ odpuste mi priestupki a ďakujem vám za starorodičovskú lásku, ktorú ste preukázali pri mojej vichove až podňes. Tiež vás prosím, krstni rodičia, krstnie mamki, odpuste mi priestupki a ďakujem vám za to, že ste mňa ako ňemlúvňa krstu odňiesli a pokrstiť daľi a tak na novej ceste tochtu života pomáhaj mi boh otec, sin a duch svatí, amen.“

Ženich pobozká ruky rodičom, starým rodičom, pobozká sa s bratmi, sestrami a chystá sa na cestu. Starejší:

„Keď náš mladí sa viberá na cestu, abi si k boku pribral družku života, zaspievajme si spoločne k tej príležitosti jeden veršík nasledovne: Musíš šetko opustiť, matki, oce svého a bude se pridržeti tovariše svého. A tak budú v jednom tele dvá verní manželé.“⁵¹

Po tomto odpýtani sa pripravuje ženich s celou rodinou a svojimi hosťami k neveste. Starejší pošle napred družbu za slobodu — pozrieť, či sú u mladej pripravení. Starejší:

„Teraz, keď sa viberáme na cestu, ideme pre našu slúbeňicu, abi sme ich spolu vprevadili, abi sa zaviazali, ako v mesnom vibore, tak aj kostole, daľi si slub vernosti jeden voči druhému, tak sa viberáme na cestu, abi sme hu zobrali a odviedli vás spoločne. Teraz nach družba odíde za slobodu, vi-

dieť či sú pripravení, či nás prijmu a pustia a či chcú vihoveť našej žiadosti.“

Družba hovorí v dome nevesty: „Bežim, bežim ako zajac, a to pre vás najviac, pre tú našu a či vašu, prišiel som ju zvať k sobášu, dobrí a šťastliví deň vám prajem. Moj svadobní hospodár vás pozdravuje a mňa ako služobníka svojho posielal, či bi ste ho s jeho svadobnými hosťi do vášho príbitku prijať mohli. Dobrý deň. Či muožme prísť?“ „Muožte“, odpovedia domáci a družba ide ohlásiť starejšiemu, že ich prijmu. Potom sa družina s hudcami za spevu pohne do domu nevesty. Výber piesní na cestu nie je záväzný, spieva sa napríklad „A ti cigán dobre hrať“ a pod. Keď príde svadobný sprievod ženicha, starejší hovorí:

„Drahí naši, dávajte trocha pozor, keď vchoďime do domu našej mladúchi, abi nás srdečne prijali a našej žiadosti vihoveľi. (Potom sa obráti k domácim). Drahí domaťin, otec mladúchi a matka, ja vás pozdravujem a prichádzam, bo som vislaní ako služobník od nášho domaťina ako kedisi vislal Tóbiáš svojho sina pri svojom žeňeni so služobníkom Ráguelom, ktorí ho sprevádzal na ceste. Keď prišli do domu družki, mladúchi, boľi srdečne prijati, tak ja vás prosím, aby ste nás srdečne prijali a našej žiadosti vihoveľi. ňemáme takie ťažkosti, ale máme ednu žiadost, že náš mladí, teda náš slúbeňec si zaslúbil vašu cěrku vzial za družku svojho života. Dnes prišiel ten dem a moment, abi sme sa spreviedli do života a preto vás prosíme, abi ste našej žiadosti vihoveľi, abi sme ich tak spoločne vprevadili na manželskú cestu. Abi sme ich vprevadili, a to svadobnim sprievodom do miestniho viboru, abi daľi slub vernosti novej ceste života a tak do kostola, gde pred oltárom majú dať tiež slub vernosti jeden voči druhému, tak bi som vás prosil, abi ste tejto našej žiadosti vihoveľi a spoločne abi sme odišli na tú cestu. Prv ale ako odídeme, abi sa naša mladúcha, teda slúbeňica odobrala od rodičov, bratou a sestrou, od známich a krsních rodičov, tak ako to vikonal

⁵⁰ Nasledujú odpítanke.

⁵¹ Duchovná pieseň.

mladí, *abi tiež vykonala mladúcha, abi tak na čisté srce a svedomie dala ten sľub ver-
nosti, aby bol trvalívi a požehnaní na kaž-
kom kroku.*"

Nevesta odriekava *odpítanku* za svojim sta-
rejším, podobne ako predtým ženích. Potom

sa svadobná družina so spevom a hudcami
odoberie napred na Miestny výbor a odtiaľ
do kostola. Cestou spievajú rozličné piesne,
napríklad *Ľespala som, čakala som, prikl.*
XXIV.

Príklad XXIV.

Spievali ženy, muži, ev.

Ľe - spa - la som, ča - ka - la som, — Ľe - spa - la som,
ča - ka - la som z tej stra - ňe Du - na - ja švár - ni - ho
šu - ha - ja, Ľe - spa - la som, ča - ka - la som.

2. /: Prišiel von k nám,
ja ho ňeznám, :/
von ma chcel chitíti,
moje líčko boskati,
ja sa ňedám,
ja ho ňeznám.

Po sobáši v kostole odprevadí sprievod
nevestu do domu jej rodičov a svadobníci sa
rozchádzajú preobliecť, aby si ušetrili sláv-
nostné šaty, keď ich čaká zábava do rána.
Ženích rovnako ako jeho aj jej starejší idú
s nevestou a tá sa tiež preoblieka. Sobáši sa
v čiernom a potom si oblečie pestré šaty.
Veniec jej ostáva na hlave. Obaja mladí
a svatvice sa u nevesty navečerajú, aby sa
potom mohli „držať“. Svatvice sú dve vydaté
ženy z rodiny (krstná matka, mamine sestry
a pod.) a štyri dievčence (sesternice a pria-
teľky — mátke). Tie idú s nevestou k ženi-
chovi. Zoberú si torty, koláče a mladá nevesta
za plný ručník orechov, čokoládu, cuk-
riky, jablká, spolu aj za dva ručníky. Roz-
dáva to pri príchode do ženichovho domu.
Pred odchodom prehovorí starejší:

„Drahi naši svadobníci, čas bolo príchodu

a čas je odchodu. Keď rodičia našej mladú-
chi vihoveľi našej žiadosti, môžeme len sr-
dččne poďakovať a *abi sme sa vrátili nášmu
domaťinovi, abi videl, že naša cesta bola
šťasná. Tak myslím, že sa ňebudeme zdržia-
vať, ale ak je všetko zriadenúo, vidáme sa
na cestu. Vám ale, drahi rodičia, za cérušku
srđččne sme povďační a chcem vám povedať
len jedno, že mesto cérki dostali ste aj si-
náčka. Mladí manželia, keď budú svorní, keď
im bude šťastie prekvitať, myslím, že to i pre
vás bude radosťou, keď s úsmevom na tvári
vaša céruška bude vás naščivovať, bude va-
šou radosťou a budete vidieť obraz života,
že im šťastie kvitíe. Srđččne ďakujeme za
prijaťie, za vihoveňie, že ste vihoveľi našej
žiadosti. Ti drahi mladí náš, máš sa rodičom
tvojej manželki už teraz zaďakovať, že ti
k boku vichovalí družku života. A ňieľen
teraz im máš zaďakovať, ale im máš biť po-
vďační navďdi. A manželku si milovať a cťiť,
ňepočítať s tím, že žena je pri tvojom boku
otrokom, žena má slobodu ako aj muž. Budeť
svorní a svedomiti a vaša cesta bude vďdi
visadená ružami a ňigdi trňim.*“

Keď sa mladý poďakuje, odchádzajú. Sta-
rejší hovorí:

„Tak, drahí naši svadobníci, aby sme sa vracali nášmu hospodárovi, je na čase a keď je všetko pripravené, naša mladá sa odobrала od rodičov, chce brázdiť po boku svojho mladožeňiča, k rozlúčke a k poďakovaňiu rodičom za to rodičovské požehnaňie, zaspievame spoločne takto: Pažehnaňi prijali, odtud se preč brali, dobrú viru majice, Bohu Ďekujice. Ďekujme i mi Pánu, králi milos-

tivému, anjeli spívajú sláva Bohu na ňebi a pokoj je na zemi lidem dobrej vôle. (Duchovnú pieseň spievajú všetci). A tak Ďakujeme vám za všetko a prajeme vám dobrú noc.“

Cestou k mladému muzika hrá, družice spievajú a veselia sa. Pred domom mladého zaspievajú pieseň *Otvárajte bránu*, prikl. XXV.

Priklad XXV.

Spievali ženy, ev.

O - tvá - raj - te brá - nu pe - knú ma - ľu - va - nú,
ve - die - me ňe - ve - stu, do do - mu ga - zdí - nú, - zdí - nú.

Starejší:

„A tak, drahú domaťin, keď sa vracáme z cesty, chceme vás pozdraviť s tým, že naša cesta bola šťastná a požehnaná. Že našej žiadosti bolo vihovenuo a všetko zme dali do poriadku, že k sinovi dostali ste aj céru a dostáli ste ňevestu do vášho domu. Máte dávať poučenie ňielen sináčkovi, ale dňes už aj ňeveste, a vi dietki, máte si rodičov ctíť, ako rodičov manželov, tak manželkinich, lebo nám hovorí, že ctíť otce svého i matku svú a buďeš dlho žiť na zemi. Tímto vašu náruč oddávam túto ňevestu, drahí rodičia, máte právo a máte vplívať na ňu, dávať jej rodičovské naučenie, aby ste ju tak vychovávali a sprevádzali v novom živote, dať jej úpravi do budúcnosti. Prijmite ju v svoju náruč, máte jej právo roskázať, teda jesli buďe posluchať.“

Pri vehode do domu ponúka kuchárka neveste medový chlieb (že tam bude mať medový život) a mladí jej ho uchvátajú. Rodičia a rodina príjmu mladú nevestu a táto so svatvicami rozdáva dary, ktoré priniesli, aby sa zavďačili novej rodine: tortu, koláče, čokoládu, orechy, jablká. Potom je spoločná večera, pri ktorej sa mladým a svatviciam patrí málo jesť. Preto sa najedia už vopred u mladej. Pred prvým jedlom sa starejší po-

modlí. Kým nosia jedlá na stôl muzika „prehúda“ a vždy keď prichádza ďalšie jedlo, prítomní ju zastavia krikom „Hóóóore hudci!“, aby bolo počuť vínš. Vínš ku každému jedlu hovorí družba. Jedlá idú za sebou v tomto poriadku: polievka z hydiny, varené mäso, kapusta, paprikáš a koláče. Vínš k polievke:

„Tu je, tu je polievočka, bol v ňej kohút aj sliepočka, sú tu drobné rezance a zo sliepok melence. Pozor dajte na kostički, na rebieuka a nožički, bi vám v hrdle ňepostáli a vám paru ňezapchali. Buďte ju potrebovať a pri tanci si odľukovať. Primte Ďačňe.“

Vínš k mäsu: „Tento kohút dobrí bival, lenže sliepke ňepojímal, gazďiná sa nahňevala, preto vám ho pripravila, primte Ďačňe!“

Vínš ku kapuste: „Jaj, jaj, či ma páli, či ho tresňem, uhadňite čo vám ňesiem. ňeviem ja zaista, či je to kapusta, a či voda čistá. Tam vám hrňieec s dvoma ušmi, kuchárka sa pri ňom gúši (dusi). Hriešna žena ocot dala, s enim vajcom strbúlala (zamiešala). Preca ňeňi ako treba, krájajte si po kus chleba. Primte Ďačňe.“

Vínš k paprikášu: „Naša paňi kuchárka takto vraví, že ona paprikáš dobre spravi. Aj ho ona spravila, lenže jej cibulka trochu

prihorela. Mne sa to dosť nepáči, že naša svadobná mať po dvore behajú v rubáči. Svadobní otec v komore brucho si v hrsťi varuje. Mne za to hlava ňebolí, lebo sa mi tieto hodí po vôli. Prímite ďačňe.“

Vinš ku koláčikom: „Ešte vám prinášam koláčiki, cifruvané ružički, ktoré narichtovali nám naše družički. Pozrite aká je to krásna vec. Už je našej hádky koňec. Prímite ďačňe, ó viac ňebanujte, ale svoje vački potraсте a našich mladich podľa svojej možnosti peňážne obdarte.“

Keď je po večeri, dávajú na stôl čisté taniere a skladajú sa mladým do taňiera. Pri večeri muzika stále hrá, okrem prerušení pri vinšoch, a tí čo nosia na stôl, keď prinesú jedno jedlo, tancujú. Mladý pár ešte nie. Keď sa skladajú peniaze, nevesta výjde na chvíľu von, zatiaľ starejší s kmotrami poráta dary. Keď sú s rátaním hotoví, pozvú nevestu dnu a starejší jej vysype peniaze do zástery do keteňi. „Toho je za keteňu“. Nevesta jednoducho poďakuje a potom už tancuje, prvý tanec s mladým, ale len krátko, lebo býva už dosť hodín (2 aj pol tretej po polnoci) a je aj unavená, tiskajú ju vence. Po mladom tancuje s ňou ten, kto si zaplatí — „Moja je za stoľku!“ a hodí peniaze do taniere. Mladá ide z ruky do ruky, medzitým sa zase dosť peňazí nazbiera a ju utancujú až je mokrá a niekedy aj ochorie. Keď je

tancov dosť, mladý zať hodí tisicku, že nedá tancovať s mladou nevestou a uzavrie túto časť veselí. Žartom tancujú ešte niektorí s metlou namiesto nevesty. Potom príde družba a pripravuje sa sťahanie vencov. Býva to už nad ránom. Prítomní utvoria kruh, družba drží v ľavej ruke medzi prstami tri sviečky a pravou rukou drží nevestu za ruku. Družba: „Vážení páni a priatelia a ctené svadobné zhromaždenie. Poňeváč sem slúžobník pána svojho, jako niekedy Ráguel Tóbiáše mladého, keď se bral na odpočinok, vráťte se pomodlil Pánu Bohu svému. Tak aj já, beriem túto sestru, ňie pre smilstvo, ale pre úprimnosť ju chcem odvieť na lúžko poctivého manžela Bujzáš Miška.“

Starejší: „Ja chcem pripomenúť, že ten Tóbiáš, keď si bral tú manželku, vikonal podľa slov svojho prievodcu. Tak i mi, keď túto mladuchu odprevádzame, abí strařila tú partu, tú ovenčenú hlavu, ozdobil sa manželku svojho manžela, a keď odchádza na lúžko, zaspievame si ešte jeden verš k tej rozlúčkí: (Duchovná pieseň) Na lože dáce, tobe se modlíme, i se kladíce, náš Paňe prosíme, v pokojí spafí, dej odpočívafí, ve zdraví stafí. A teraz náš družbik tú mladú triráz skrúťfí a zaspievame.“

Všetci spievajú pieseň *Strařila som partu*, prikl. XXVI, a zatiaľ družba nevestu trikrát prevedie dokola.

Príklad XXVI.

Spievali ženy.

♩ = 69

Stra - ři - la som par - tu, ze - ľe - ní ve - ňiec,
na - řiel mi ju dru - žba, švár - ni mlá - d'e - ňec.

2. Ej, družba, ej, družba,
pekňe ťa prosím,
dajže mi tú partu,
rada ju nosím.

3. Keď bi si ti partu
rada nosila,
veru bi si družbu
krajšie prosila.

Potom si mladá nevesta sadne, družičky sa rozostavia okolo nej a spievajú jej *Sadať*,

Katka, sadať, prikl. XXVII.

$\text{♩} = 88$

Sa - daj, — Ka - tka, sa - daj, sa - daj, — Ka - tka, sa - daj,
sa - daj — na sto - lí - ček, sa - daj na sto - lí - ček.

2. /: Ide ti vienok brat :/
/: prešvární družbíček :/

4. /: Plač, Katuska, čas máš :/
/: tri ruže skladať máš. :/

3. /: Keď ho buďe bratí :/
móžeš zaplakať,
alebo sa smiať.

5. /: Prvá ruža veňiec, :/
tá druhá mláďeňec. :/

6. /: Tretá je panenská, :/
stúpaš do manželstva. :/

Kým vyspievajú pieseň, nevesta sedí. Snímanie vencov sa nedeje pred všetkými, ale vo vedľajšej izbe, kde sú prítomní starejší, družba, svatvice, ženích a jeho matka. Družba zoberie mladú nevestu a beží s ňou do tejto vedľajšej izby, pričom ju okolostojaci

chcú udrieť „tí ju všetci bijú“. Družba zloží neveste napred veniec z hlavy, potom aj ozdoby z hrdla. Medzitým svatvice spievajú *Ňinto toho vo sveťe*, príkl. XXVIII, keď jej začne rozpletať vrkoč, spievajú druhú strofu.

Príklad XXVIII.

Spievali ženy, ev.

$\text{♩} = 144$

Ňin - to to - ho na sve - ťe, čo muoj vr - koč ro - zpľe - ťie,
ej, a - ňi to - ho v u - lí - ci, čo ma s mi - lim ro - zlú - či.

2. Už ten prišou zo sveta,
čo muoj vrkoč rozpleťá,
/: ej, aj ten ide z ulici
čo ma s milim rozlúči. :/
(s milim ma ňerolúči.)

1. Za tou horou borovou
plače mili za milou,
/: že sa mu už vidala
a že ho ňečakala. :/

2. Ňebuďem ja banuvat,
že som sa ja vidala,
/: lebo som si šuhaja
k mojej vóli dostala. :/

Keď je začepčená sa podľa Anny Udvariovej spieva tiež:

Družba zoberie svoj ručníček a snaží sa z neho urobiť neveste čepiec *kitku*, ona si však nedovolí. Trikrát sa družba pokúša nasadiť jej čepiec a tým sa jeho funkcia končí. Potom ju *pekne vikítajú* svatvice a niekedy sa spieva ďalší text piesne príkladu XXVIII. Ženichova matka už čaká s peknými ručníkmi, ktoré jej dá do daru. Keď už má *kitku* na hlave, pýtajú sa nevesty *Čija je*

to žena? Kým jej strhajú vence, mladý zat zoberie nožik a odreže svoje „piero“ z kabáta, lebo už mu nie je potrebné, už je „človek“. Mladého sa tiež pýtajú *Čija je to žena?* Obaja mladí sa hanbia. Podaktorí hostia už potom odchádzajú, ale väčšina ešte nie. Svatvice pred odchodom zvyknú spievať pieseň *Podme, mätke, domou*, príkl. XXIX.

Príklad XXIX.

Spievala Anna Udvariová, ev., nar. 1932

The image shows two staves of musical notation in G major (one sharp) and 2/4 time. The tempo is marked as quarter note = 72. The lyrics are written below the notes. The first staff contains the first line of the song, and the second staff contains the second line. The lyrics are: Po - d' me, mä - tke, do - mou, tu nás ňe - rád ma - jú, s prá - zní - ma po - há - ri o - ko - lo nás hra - jú.

2. /: S práznima :/, aj to ňi srdečne :/
/: len sa obzerajme, či šecke ideme. :/
3. /: Mi šecke ideme, len edna zostala :/
/: len edna zostala, čo dari rozdáva. :/

4. /: Gde som ja len bola, keď dari
dávali, :/
/: každéj po mládenca, mňa starého
douca. :/

Nad ránom sa ešte podáva *medovo palenuo*, ktoré si mladá prinesie od svojej matky. Kto môže, si potom ide trošku zdriemnuť. Pred obedom tretieho dňa zvolávajú tú istú rodinu k obedu. Zvoláva sa za sprievodu hudcov, ktorým sa ešte dávajú peniaze, 200–300 dinárov. Tento sprievod po dedine sa volá *hajnalom*⁵² a spieva sa pri ňom „čo príde“. Robia sa pritom aj všelijaké bláznivosti, prevaľujú veci, dakedy narobia aj škody. Na obed sa podáva to, čo ostalo z predošlého dňa. Podvečer sa svadba končí, hostia sa so spevom, tancom po ulici rozchádzajú domov.⁵³

Počiatkové etapy svadobného zvyku pre-

biehajú aj na katolickej strane v rovnakom slede a bez podstatnejších rozdielov. Tu sa menujú: *pítački, zdávački, prišivačka a zvolávačka*. Katolíci zdôrazňovali ako veľmi významný uzol obradu *prišivačku*. Pero je dôležitý symbol, kým ho ženich nemá, u nevesty ani nepije, ani neje. Katolícki snúbenci idú na každú ohlášku spolu do kostola, poslednú, tretiu nedeľu ona v *párte* alebo vo *vencách*, na popredné miesto, každý medzi svojich rovesníkov. Ona medzi dievčence, on medzi mládenčov. Odpoľudnia sa pozýva na svadbu. Katolícki družbovia nosia pri zvolávačke súdoček s vínom a obradnú palicu. Keď povedia pozývaci *vinš*,⁵⁴ pijú z čutory

⁵² Pozri na porovn. *Slovenské ľudové piesne III*, Bratislava 1956, 385, svadobná pieseň z Bajerova na *hajnal* spieva sa za stolom pred večerou.

⁵³ Takýto priebeh svadby sme zaznamenali za prítomnosti viacerých informátorov, mužov i žien r. 1967.

⁵⁴ Pozývaci *vinš* sa nám nepodarilo zachytiť. Zhromaždení informátori ho nevedeli a už sme sa k nemu neskôr nedostali.

vino (pálenku nie). Svadba býva nasledujúci utorok. Hostia sa schádzajú tak isto v oboch svadobných domoch, u nevesty aj u ženicha. V oboch domoch tiež hudú hudci. Po obede, na ktorom sa obyčajne podáva paprikáš, sa svadobní hostia zabávajú, tancujú, až kým ženichov starejší upozorní, že je čas ísť na sobáš. Vtedy sa zídu rodičia a ženich opakuje po starejšom nasledujúcu odobierku:⁵⁵

„Tato moj a vi mamó moja milá. Pekne vás prosím, odpustíte mi, až sem vás volakedi ve volačem rozhňeval alebo ublížil. Lebo já kcem a idem pristúpiť k tej sédmej svátosti aj k svatému sobášu, aj stav manželski kcem na seba vzát, tak vám pekne ďakujem, tato mój milí, aj vi, mamó moja milá, za vaše vichovaňi aj opatrovaňi, čo ste vi mňa vichovali a krestanskich čnostách viučovali. Tak vas prosím o svaté a božské požehnaňi.“

Rodičia ho požehnajú, on im pobožká ruku a svadobný sprievod, na čele s hudcami, sa vyberá pre nevestu. Pri príchode ženichovej družiny neveste rýchlo hodia kľúč z almary pod nohy, aby na ňom stála. Má si tým poistiť svoje postavenie v budúcom spoločnom hospodárstve. V nevestinom dome starejší mladého zafa prehovorí:

„Pochválen pán Ježiš Kristus. Zdraví bučte, milí a uprimní přátelá a primte pozdraveňi od nás. A ňemajte zábavnost, že zme do vašho poctivého pribitku pristúpili. ňeňi to z volí našej, ale z volí Pána Boha, lebo keď Pán Boh stvoril prvého človeka menom Adam, stvoril ho samotného a ukázal mu všetki hovädá a stvoreňá, kere boli preňho stvorene jako pre človeka, ale jemu to všetko ňebolo milé. Vtedí videl Boh, že samotnému človekovi ňeňi dobre, dopustil naňho tvrdí sen a vibral mu pravé rebro jeho a tak mu učíňil pomocňicu Evu a rekél mu: Adame. Tedi rekél Adam: Tu som, Paňe. Toto je Tvoja pomocňica, to jest manželka tvoja, pretože je vzatá z muža. A tak sa ten čas stvoril stav manželski, ktorí sám Pán Boh učíňil, taktěš aj títo naši mladi, keri učíňili medzi sebu smluvu, že oni keú svoj vek mláděnski a paněnski premeňiti a do stavu

manželskeho stupiťi a tu sedmu svátost a ten svati sobáš keú na seba vzáti. A tak abi ta sedmá svátost a ten svati sobáš bol na česť a chvalu Panu Bohu, otcovi a materi na potešeňi a nám všetikim na radost. Pochválen Pán Ježiš Kristus.“

Potom sa nevesta, zaf a svatvice idú najest. Po jedle sa nevesta odebírá: Odobierku odriekava za starejším:

„Tato moj milí a vi, mamó moja milá, pekne vám ďekujem⁵⁶ za vaše vichovaňi a opatrovaňi, čo ste vi mňa vichovali a opatrovali, tak vam pekne ďekujem za to vaše šeko dobrodeňi, kere ste vi mne od mojej maličkosti až do dňešneho dňa učíňili, nak vám za to milí Pán Boh stokrát zaplatí a vás poteší, lebo já už od vas odchádzam, aj vas opustiťi mosím a mojemu budúcemu manželovi pripojiťi sa mosím a bár já od vas odchádzam a vás opuščam, však já zas len vašu milu cérku ostávam a vás ve vašich križoch a žalostách tešíti kcem a čil vám dobrú a šťastlivú noc vinšujem. A tak vas prosím za svaté a Božske požehnaňi.“

Rodičia ju požehnajú, ona im božká ruku. Potom je na rade ženich, aby poďakoval za výchovu svojho dievčaťa:

„Pekne vám ďekujem za tu vašu milu cerku, keru ste vi mne vichovali a opatrovali a krestanskich čnostach viučovali a mne ju za moju vernú a pravú manželku dali, tak nak vám za to milí Pán Boh zaplatí a vás poteší. Tak vás prosím za svaté a boské požehnaňi.“

Keď sa mladi odoberú, spieva sa pieseň *Před vašimi dvermi pekni strom zeleni*, tak ako pr. XXIII z evanjelickej svadby, iba s nárečovými úpravami v texte a s malými melodickými obmenami. V novších časoch sa obyčajne v dome nevesty ešte vyfotografujú – pomalujú a potom sa už sprievod vyberá na sobáš. Býva to okolo 16.–17. hodiny. V svadobnom sprievode ide napredku mládež, ktorá tancuje, za ňou hudci a za hudcami tí, čo netancujú, dvaja a dvaja. Mladého hostia aj s hudcami majú v sprievode prednosť, „lebo žena je naveki poddaná“, a až

⁵⁵ Odobierku, ako aj ostatné svadobné príhovory reprodukuje z rukopisného záznamu J. Sabu, nar. 1901. Fonetický zápis sme upravili na základe prednesu tohto textu tým istým informátorom.

⁵⁶ Hovorí *ďekujem* i *ďakujem*.

za nimi idú hostia mladej, tiež so svojimi hudcami. Mladého vedú na sobáš dve družice z každého boku, mladú zas dvaja družbovia. Najprv idú na občiansky sobáš do miestnej kancelárie odtiaľ do kostola. Mladých zavedú pred oltár, kde má nevesta pripravené kľakadlo a slúži sa sv. omša, medzi ktorou sa sobášia tak, že celý omšový obrad je pospletaný so sobášnym obradom. Po sobáši odvedie pán farár so ženichom nevestu až ku dverám kostola. Nevesta vyberie z vrečka drobné peniaze a rozhodí ich medzi deti, ktoré sa o ne *rujú*. Po sobáši sa môže, ale nemusí ísť ešte do domu mladej. Keď prichádzajú do ženichovho domu, či už je to rovno z kostola alebo z domu nevesty, mladá nevesta má bežať a vstúpiť skôr do pitvora *abi mu prešla pres rozum*. Až ho predbehne, *zvífazila, ona bude mať vrch*. V pitvore čaká kuchárka s chrenom a medom. Nevesta sa však napred prihovori svokrovcem: „*Mamo moja, tato moj, ráda ma máte?*“ Odpovedajú: „*Ráda. A čo si nám doňiesla?*“ Nevesta: „*Hojné boské požeňnaie a tolko šťastia v dome.*“ Potom sa pokloní, povie „*Pochválen Pán Ježiš Kristus*“ a bozkáva svokrovcov a celú rodinu. Potom jej kuchárka ponúka med. Ten jej však z boku kradnú svadobníci, ak nie je šikovná, ani sa jej neujde. Kuchárka sa zase snaží tomu, čo kradne med, vopchať do úst chren. Z toho vznikajú *smiči*. Potom nevesta rozdáva dary, svokre ručníky, svokrovi cigarety, ostatným orechy, bombóny, cukríky a pod. Starejší mladého zaťa ešte oficiálne prevraví:

„*Buď Bohu česť a chvála, už sme tu našu prácu vikonali, keru zme pred sebu mali a tí naši mladí tú sedmu svätosť a ten svatí sobáš na seba prijali. Tak abi tá sedmá svätosť a ten svatí sobáš bol tím mladim k požeňnaí, na česť a chválu Pánu Bohu, otcovi a materi na potešeňi a nám všetkim na radosť. Koñec. Amen.*“

Potom sa usádzajú k hlavnej svadobnej

hostine. Nevesta s mladým idú dopredu, na jednej strane od nich sú nevestine družice a svatvice, na druhej družbovia. Keď už sedia, nevestina družica prehovorí:

„*Muzika stoj! Naša mladá nevesta vám skazuje, že vám pekne ďakuje za ten dar čo ste jej dali. Vi ste jej ňedali, len ste jej požičali, keď si budete svojich sinkú žeňit, alebo cěrki vydávať, ráda bi sa vám odslúžiť, až sa vám ňebude móct, nak sa vám odslúži sám Pán Boh. Muzika hrať!*“

Potom družba prinesie *rozmarínovi vínek* na tanieriku a vyberá sa *na vínek* alebo tiež *na bačkorki*. Nasleduje večera. Jedlá idú obyčajne v takomto poradí: polievka, varené mäso s chrenom, kapusta, paprikáš, koláče. Na jar býva aj pražené mäso so šalátom, v jeseni nie. Obsluhujúci patria tiež medzi svadobných hostí, preto sa večera odbaňuje na dva razy. Tí, čo posluhujú, večerajú neskoršie. Medzi jedlom hrá hudba, hostia si dávajú vyhrávať na želanie. Medzi obľúbené piesne, ktoré si dávajú na svadbe hrať staršie ženy, patrí prikl. XXX, akýsi druh legendy, v ktorej je obsiahnutá svadobná tematika.

Príklad XXX.

Spievala Erža Gašparovská, kat., nar. 1931.

♩ = 168

Pred ra - jem, pred ra - jem, — pred raj - ski - ma dver - mi, —

pred ra - jem, pred ra - jem, bo - že mi - lí, pred raj - - ski - ma dvermi. —

2. /: Tam stojí :/ pekní stól okruhlí,
/: tam stojí :/, bože milí, pekní stól okruhlí.	5. Spítaj sa ich, Petre, čo oni žiadajú,
spítaj sa ich, Petre, bože milí, čo oni
žiadajú.
3. Za tím stolem sedí Ježiš s apoštolí
za tím stolem sedí, bože milí, Ježiš
s apoštolí.	6. A oni žiadajú k svatému sobášu.
a oni žiadajú, bože milí, k svatému
sobášu.
4. A za tíma dvermi dvá švární mládenci,
a za tíma dvermi, bože milí, dvá švární
mládenci.	7. Sobáš ich, Petre, sám a ja ich požehnám,
sobáš ich, Petre, sám, bože milí, a ja ich
požehnám.

Keď sa vydáva sirota, nemôže chýbať žalostná pieseň, príkl. XXXI.

Príklad XXXI.

Spievala Erža Gašparovská, kat., nar. 1931.

♩ = 76

Ja - ko že ja prejdem pres ti čer - né ho - ri, —

ka - ždá má ma - mi - čku, mo - ja v čer - nej ze - mi.

1) var. 2) 2. sfa

2. /: Moja v černej zemi,
nohami do dvermi, :/
/: na jej hrobe rastie
rozmarín zelení. :/ | 3. /: Z teho rozmarínka
listi opadali, :/
/: už sa moja mamka
na prach rozsípali. :/ |
|--|---|

4. /: Jaj, cerička moja,
čo ti za krívdú máš, :/
/: keď mi v čiernej zemi
odpočinku ňedáš. :/

5. /: Jaj, mamičko moja,
buďem sa vidávať, :/
/: dojdíte mi, mamko,
na svadbu pripraváť. :/

6. /: Cerulienka moja,
ráda bi ja došla, :/
/: ale sem hlboko
v zemi zakopaná. :/

7. /: Hlboko, hlboko
v černéj zemi ležim, :/
/: už ťa, má céričko,
ňigdaj ňepošešim. :/

8. /: Černá zem, černá zem,
vidaj mi mamu ven, :/
/: nak sa mojej mamke,
horko požalujem. :/

9. /: Keť som sa začala
nad hrobom žalovať, :/
/: začala černá zem
pode mnu pukafi. :/

Keď prinášajú niektorý chod jedál, starší družba vždy zastaví vyhrávanie slovami: „Muzika stoj!“ Medzi jedlom príde tiež kuchárka s obviazanou rukou, že si ju pri varení obarila, a vyberá bolestné. Vinše k jednotlivým jedlám sú väčšinou podobné tým, ktoré sme uviedli už pri verzii evanjelickej svadby. Niektoré sú však aj odlišné. Spomenuli sme už subjektívne názory samých obyvateľov Selenče na zhadu, či rozdielnosť svadobných obradov u evanjelikov a katolíkov. Oproti názoru informátora J. Sabu, od ktorého máme zaznamenané svadobné prihovory starejších na katolíckej svadbe, vidíme, že sa značne líšia od príhovorov na evanjelickej svadbe. Aby sme mohli sledovať mieru zhody a odlišnosti, uvádzame aj vinše k jedlám kompletne.

Vinš ku polievke: „Páni hostie, páni prateľé, pán starejší. Naša paňi kuchárka vám skazuje, šťastliví večer vám vinšuje, abi ste tento malí darček prijali a užili. Gďo z toho daru užívať bude, v kráľovstve ňebeskeľm prebíváť bude. Muzika hrať!“

Vinš ku varenému mäsu: „Páni hostie, páni prateľe, tento kohút dobrí býval, lenže slépkí ňepojímal. Popri gonku hrdo išel, abi do košíka skór štíhél. Pekné vám aj on céri mával, lenže doma ňesedával. Ale tu sa ženi naňho nahňevali, dňes ho už od trefích susedov hľadali. Či sa kohút ňišt ňenádál, jak on ňeskaj veľmi strádal, do čistích rukú prišél a pred vás varení prišeu.“

Vinš ku chrenu: „Pán starejší, ešče vám donášam trocha chrenu, ale až máte mrcha

ženu, ňejedíte vela chrenu, lebo mrcha žena a mrcha chrena, ňemá konca aňi vrcha. Muzika hrať!“

Vinš ku kapuste: „Pán starejší, či ho tresňem, uhadňíte, čo vám ňesem, či kapustu, či vodu čistú. Pri tem hrnci na dve uši, kuchárka sa pri ňom dusí, hrišná žena ocet dala a z vajci zatrepala. Preca ňeňi jak čo treba, odrezíte si kúščík chleba, tú kapustu kerí lúbí, cudzim ženám lásku slúbí. Aj vi ste takí boli, keď vam litru doňesli, potom ste sa opili a v bačkorách ste pospali. Muzika hrať!“

Vinš ku paprikášu: „Páni hostie, paňi prateľe, pán starejší. Naša kucharka takto hovorí, že vám dobrí paprikáš spravi, ale ho aj spravila, lenže jej cibula zhorela. Ale mňe sa to ňič ňepáči, že svadebná maťi po dvore chodí v rubáši a svadební otec po dvore chodí a brucho v hrsti nosí. Ale mňa to ňič ňebolí, lebo sú mňe tieto hodí po vóli. Muzika hrať!“

Vinš k praženému mäsu: „Páni hostie, paňi prateľe, pán starejší. Máme jedneho chlapa, zabili nám bradatého capa, capa jako tela, najedla sa svadba celá. Muzika hrať!“

Vinš ku koláčom: „Pán starejší ešče vám donášame koláčki, čo nám prichistali naše družički, ale vi na to ňič ňedbajte, len si peňáze prichistajte. Muzika hrať!“

Keď sa skončí večera, idú nevestu „predávať“. Pri tomto akte asistujú družbovia, družice a ženy z najbližšej rodiny. Starejší sedi s nevestou, družba má medzi prstami vložené tri zapálené sviečky a spieva sa

Stratila sem pártu, tak ako príklad XXVI, druhá strofa (viac textu pieseň u katolíkov nemá) je však odlišná:

2. Keď si mi ju našeu,
aj mi ju ti daj,
veď ti moja maťi
draho zaplatí.

Keď dospievajú pieseň, ide družba pred starejšieho, tri razy klopká a hovorí: „Pán starejší, slobodno je mladú nevestu do bilej loži uložiť?“ Starejší odpovie: „Neňi“ a spieva sa po druhý raz pieseň *Stratila sem pártu*. Otázka s tou istou zápornou odpoveďou sa opakuje ešte raz a zase sa spieva tá istá pieseň. Po tretej otázke starejší odpovie: „Slobodno, len abí sa jej ničt nestalo.“ Keď

starejší takto *dozvoľí*, družba zhasne sviečky a muzikanti hrajú „*rezkú*“. Pri tejto hudbe nevesta beží do prednej chyže. Po ceste sa ju okolostojaci snažia udrieť, koľko ráz dostane, toľko detí vraj bude mať.

Aj ženícha „*predávajú*“, ten sa však vyplatí peniazmi⁵⁷, za ktoré hostia tancujú. V prednej chyži zatiaľ nevesta čaká, že ju budú *čepiť*. Do jednej topánky si vloží peniaze. Mladého zaťa volajú, aby jej vyzul topánky. Peniaze, ktoré nájde, si ponechá.⁵⁸ Nevesta sedí a starší družba jej sníma vence. Prítom sa spieva *Neňi toho na svete*. Aj keď je táto pieseň tonálne, štruktúrne a rytmicky takmer zhodná s príkladom XXVIII, predsa ju uvádzame, lebo okrem štvrtého dielu je melodicky odlišná.

Príklad XXXII.

Spievala Kat. Radičová, kat., nar. 1933.

Ne - ni te - ho na sve - te čo mój vr - koč ro - zple - ťe,
a - ňi te - ho v u - li - ci, čo ma s mi - lím ro - zlu - či.

2. Už ten došiel ze sveta,
čo mój vrkoč rozpletá,

aj ten dojde z ulici
čo ma s milím rozlúči.

Po snatí venca rozpletá starší družba neveste vrkoč, ktorý náročky dobre zauzlí, aby sa s tým potrápil. Keď sa mu nedarí, rozreže stužku vo vrkoči, aby sa vlasy uvoľnili. Potom sa spieva druhá strofa piesne.

Neveste založia čepiec, ktorý obyčajne dostáva do daru od svokry spolu s kašmírovým ručníkom, prípadne aj viacerými. Keď je už začepčená, tancuje nevesta so starším družbom. Keď hudobníci prestanú hrať, rozkáže si starejší, prípadne aj niekoľkokrát, aby znovu zahráli. Až keď povie „sloboda“, tancujú ďalší hostia s nevestou za peňažité

dary. Keď už každý, kto chce, s nevestou tancoval, príde mladý zať, dá tiež peniaze a vezme si nevestu do tanca. Kým nevesta tancuje, nesmie nikto z hostí zadarmo piť, všetko si musí zaplatiť. Keď ženích s nevestou dotancuje, odovzdajú dary neveste, ktorá všetkých pobozká a poďakuje sa. Ďalšia zábava s tancom patrí už všetkým hosťom. Asi o 1. hodine v noci odchádza nevesta so zaťom a svatvicami nazad do domu svojej matky. Muzika ich vyprevádza, nevesta si s ňou aj zaspieva pieseň *Viprovadila až do pitvora*, príkl. XXXIII.

⁵⁷ Z toho asi vzniklo pomenovanie tejto časti obradu „predávať nevestu a ženícha“.

⁵⁸ Veľkosť sumy nie je určená, býva rozmanitá.

Vi - pro - va - d'í - la až do pi - tvo - ra,
tam mu o - na da - va - la, tam mu o - na da - va - la
vín - ko z po - há - ra, vín - ko z po - há - ra.

Po dospievaní piesne hodí o zem pohár, aby sa rozbil a odchádza. Pri bráne rodičovského domu jej znovu hrajú tú istú pieseň. Dnu ju čakajú hostia z jej rodiny, ktorí tiež dávajú dary a tancujú s nevestou. Nevesta so ženichom ostane buďto na zábave v rodičovskom dome až do rána, alebo odíde nazad do domu ženicha. Svadobníci túto noc väčšinou vôbec nespia. Zrána sa vyberú do domu tých, čo boli pozvaní a neprišli. Robia pritom všelijakú skazu, rozhádzu periny, koňom do válova zložia pluh, preobliekajú sa do ženských šiat a vyberajú pre muzikantov. Idú s knižkou pod pazuchou a žiadajú *Ľevitáci* „*Nemá to konca*“ (daň). Tento druhý svadobný deň je najveselší, neviazaný, každý sa zabáva podľa svojej vôle. Je to akési uvoľnenie po prvom dni, keď má všetko svoj ustálený poriadok a treba sa usilovať, aby sa stihlo všetko v poriadku a načas. Svadba trvá zvyčajne dva dni, keď je väčšia rodina, tak niekedy aj značne dlhšie, až do týždňa „*Nemá to konca*“. V svadobnom dome sa tiež narobí všelijakej škody, zničí sa zem, aj náročky, alebo rozoberú pec a podobne. Na tretí deň sú potom povinní tí, čo škody porobili, prísť ich napraviť.

Ak porovnáme obe verzie svadby, evanjelickú a katolícku, na prvý dojem pôsobí evanjelická svadba pompéznejšie, obradnejšie a slávnostnejšie. Spôsobuje to množstvo a rozsah svadobných príhovorov, väčšie množstvo piesní, medzi nimi aj duchovné, viac uzlov programu (rozlúčka mladých) a celková snaha o okázalosť. Rozsiahlosť rečí evanjelikov dosahuje sa príkladmi z biblie, ktoré sa cyklicky vracajú. reči sú popretká-

vané tiež častými napomenutiami a poučeniami nábožensky podloženými a doplnené duchovnými piesňami, ktoré harmonizujú s celkovým zameraním svadobných príhovorov. Tieto reči majú improvizovaný, hovorový ráz (čo iste súvisí s ich spomenutým ústnym tradovaním), často dosť rozvláchny a pleonastický. Práve takýto typ reči považujú však za primeraný slávnostnej chvíli, ktorá sa má odlišovať od bežných občianskych stretnutí. Na viacerých miestach zdôrazňujú rovnosť ženy a muža a prejavujú tak v tejto otázke pokrokový názor.

Svadobné reči katolíkov sú naproti tomu kratšie, jednoduchšie, prednesené celkovo prostejším štýlom bez nadnesení a je ich aj celkovo menej. Vpletajú sa tiež biblické motívy (Adam a stvorenie ženy, u evanj. Tobiáš a Ráguel), sú však odlišné a nedáva sa im veľa miesta. Skôr tu vystupujú do popredia rodinné vzťahy. Duchovné spevy sa obyčajne nevsúvajú do obradu. Tým celkový priebeh pôsobí menej obradne, prostejšie. U nich sa naopak zdôrazňuje poddanosť ženy mužovi, z čoho prameňa aj niektoré pôvodom magické úkony (s ktorými sme sa u evanjelikov nestretli), ako je státie na kľúčoch, keď prichádza ženich pre nevestu, vstup do nového domu pred ženichom a možno aj iné, ktoré majú zabezpečiť budúce postavenie nevesty v hospodárskom zmysle. Z podobných úkonov spoločné je iba víťanie nevesty medom na oboch stranách obce. U katolíkov má na rozdiel od evanjelikov funkciu aj staršia družica.

Vinše k jedlám vychádzajú zo spoločného základu, ba niektoré sú, možno povedať, to-

tožné. Na niektorých priamo badať, že niektorá strana nepozná kompletný text, z ktorého prednáša iba úvodnú vetu, dve (napr. vinš k mäsu, ktorý je kratší u evanjelikov). Niekedy vinš nahrádza iba prostá informácia o prinášanom jedle (ku koláčikom u kat.). Celkove je však zmyslom vinšov ku jedlám vtipným spôsobom uviesť jednotlivé chody a zlepšiť tak náladu svadobných hostí. Aj keď je formálna stránka týchto vinšov veľmi kolísavej kvality, celkove možno povedať, že u evanjelikov je pravidelnejšia rytmickosť týchto textov a vôbec prejavuje sa tu väčší cit pre verš. Rýmy sú v týchto kvázi veršovaných útvaroch striedavej kvality.

Zaujímavé je porovnanie piesňového repertoáru oboch svadiieb. Niektoré piesne sú spoločné, tak ako sme na to poukázali v texte. Odlišujú sa väčšinou iba dialektom, prípadne drobnými melodickými alebo rytmickými obmenami. V niektorých prípadoch sa líši aj rozsah textu. Ťažko dnes povedať, ktorá skupina osadníkov zmienenej piesne priniesla ako prvá, a či vôbec možno pripustiť, že by práve piesne k obradom, v ktorých sa najviac uchovávali regionálne osobitosti skupín usadlíkov, boli prijali na druhej strane obce. Je isté, že niektoré typy svadobných piesní sú známe po celom Slovensku v skoro rovnakom znení, toto možno povedať najmä o piesni *Stránila som partu*, a teda nemožno z tohto okruhu vylúčiť ani ďalšie piesne. Nám je však daná možnosť iba konštatovať dnešný stav a k jeho genéze môžeme uviesť iba hypotézy. Ešte pozoruhodnejšie, ako zhadá niektorých piesní, je však to, že na ka-

tolíckej svadbe je o niečo menej obradných piesní, čo nás, vzhľadom na bohatšie zastúpenie výročných obradov, spojených s piesňou práve u katolíkov, dosť prekvapuje. Aj z niektorých krajov Slovenska je však známy jav, že medzi výskytom kalendárnych a rodinných zvykov, bývajú v niektorých lokalitách disproporcie.⁵⁹ Tie isté piesne sa tiež v niektorých prípadoch používajú na oboch stranách pri iných uzloch obradu. Napr. rozlúčková pieseň evanjelikov *Kvitni že mi, kvitni*, príkl. XVI spieva sa u katolíkov, keď idú s perinami. Na inú pieseň pre túto príležitosť si katolícki informátori nevedeli spomenúť. Musíme predpokladať, že napriek ostrej spoločenskej diferenciácii v minulosti nastávalo postupne zblížovanie oboch častí obce v mnohých ohľadoch. Jeden z dokladov toho je aj informácia z Petrovca, že kedysi boli v Selenči evanjelické a katolícke čardáše, ktoré sa tancovali hlavne na svadbách. Dnes sa to už vôbec nespomína. Drobné rozdiely sa javia napokon aj v konkrétnej realizácii niektorých častí obradu, napríklad v čepčení nevesty. Podľa toho, ako som získavala informácie na katolíckej a na evanjelickej strane, možno povedať, že u evanjelikov je svadba s celkovým sledom úkonov pevnejšie zafixovaná vo vedomí, že poskytujú komplexnejšie a hlbšie informácie, z čoho by mohlo vyplývať, že tejto udalosti aj pripisujú o niečo väčší význam. Na katolíckej strane som získavala informácie o niečo obťažnejšie, hoci som mala k tomuto účelu na oboch stranách k dispozícii kolektív ochotných ľudí.

⁵⁹ Pozri napríklad E. Horváthová, *Zvyky pri svadbe a narodení dieťaťa vo Veľkej Lesnej*, Slovenský národopis 18, 1970, 61.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Словацкой Академии Наук
Год издания XIX, 1971, No 3.
Издается четыре раза в год
Издательство Словацкой Академии Наук
Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Стано
Адрес редакции Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE
Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang XIX, 1971, Nr. 3. Erscheint viermal im Jahre
Herausgegeben vom Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Redakteure Dr. Božena Filová und Pavol Stano
Redaktion Bratislava, Klemensova 27

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume XIX, 1971, No. 3.
Published quarterly by the Slovak Academy of Sciences
Managing Editors Dr. Božena Filová and Pavol Stano
Editor Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE
revue de l'Académie slovaque des sciences
Anne XIX, 1971, No. 3. Parait quatre fois par an
Aux Editions de l'Académie slovaque des sciences
Rédacteurs: Dr. Božena Filová et Pavol Stano
Rédaction Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS
Časopis Slovenskej akadémie vied
Ročník XIX, 1971, číslo 3. — Vychádza štyri razy do roka
Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka Dr. Božena Filová

Výkonný redaktor Pavol Stano

Redakčná rada: prof. dr. Rudolf Bednárik, dr. Soňa Burlasová, dr. Emília Horváthová,
dr. Soňa Kovačevičová, dr. Jaroslav Kramárik, dr. Michal Markuš, doc. dr. Ján Michálek,
dr. Ján Mjartan, dr. Štefan Mruškovič, dr. Viera Nosáľová, doc. dr. Ján Podolák

Technická redaktorka Jaroslava Macherová

Redakcia: Bratislava, Klemensova 27

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin
Jednotlivé číslo Kčs 20,—, celoročné predplatné Kčs 80,—
Výmer PIO 2385/49-III/2

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Gottwaldovo nám. 48, Bratislava. Možno objednať aj na každej pošte alebo u doručovateľa. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII

© by Vydavateľstva Slovenskej akadémie vied 1971